

Adam Bednarczyk*

Młodzieniec z Shouling i jego potrawka

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2017.066>

Wśród około trzydziestu pseudonimów literackich¹, jakimi w ciągu swojego życia posługiwał się Akutagawa Ryūnosuke, znajduje się całkowicie niejasny aliokryptonim (stanowiący po części element geonimu) Juryō Yoshi 壽陵余子. Po raz pierwszy pisarz sięgnął po niego w roku 1914, czyli rok po rozpoczęciu studiów na Tokijskim Uniwersytecie Cesarskim, w liście do swojego przyjaciela, Tsunetō Kyō 恒藤恭², datowanym na 30 sierpnia (napisanym lub wysłanym z Shinjuku). Akutagawa podpisał się w korespondencji następująco: „Pański wierny uczeń, Juryō Yoshi” (w oryginale: Sensei no chūjutsu naru montei, Juryō Yoshi 先生の忠實なる門弟 壽陵余子)³. Jednak dopiero sześć lat później – przy okazji publikacji w czasopiśmie literackim „Ningen” (w trzech kolejnych miesiącach od kwietnia do czerwca 1920 roku) szkiców zatytułowanych *Kottōkan* 骨董羹, autorstwa „Juryō Yoshiego” – Akutagawa postanowił wyjaśnić znaczenie tego enigmatycznego pseudonimu. Uczynił to w liście do Takity Choina 瀧田樗陰⁴ z 31 marca 1920 roku, w którym pisał:

113

LITTERARIA COPERNICANA 4(24) 2017

ISSNp 1899-315X
ss. 113–146

* Adiunkt w Zakładzie Japonistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jego badania obejmują klasyczną literaturę i tradycyjną kulturę Japonii. E-mail: a_bed@umk.pl.

¹ Por. M. Akitsu, *Ryūnosuke ga nanotta pennēmu* 龍之介が名乗ったペンネーム, 2013; dane dostępne na stronie: <http://akitsumaika.web.fc2.com/profile2.html> [dostęp: 16.06.2017]; także: O. Morimoto 森本修, *Akutagawa Ryūnosuke no betsumeimei* 芥川竜之介の別名, „Ronkyū nihon bungaku” 1959, nr 11, s. 126–130.

² Jego właściwe nazwisko to Igawa Kyō 井川恭 (1888–1967). Był filozofem prawa i profesorem na Ōsaka Shiritsu Daigaku (Uniwersytet Miejski w Osace). Z Akutagawą przyjaźnił się od czasów szkolnych.

³ Por. list nr 38 z 3 roku Taishō (1914) w: *Akutagawa Ryūnosuke zenshū*, t. 10, Tōkyō 1935, s. 58–59.

⁴ Takita Chion (1882–1925) właściwie nazywał się Takita Tetsutarō 滝田哲太郎. Zasłynął jako redaktor naczelnego miesięcznika literackiego „Chūōkōron”, wychodzącego nieprzerwanie od 1887 roku.

U *Hai Fenzi*⁵ znajduje się następujący tekst: W Shouling⁶ żył młody człowiek. Uczył się kroków ludzi z Handanu⁷, choć nijak mu to nie wychodziło. Przez to zapomniał, jak chodzą ludzie z Shouling, i gdy przyszło mu wracać do ojczyzny, czołgał się do niej wężykiem. – Mój pseudonim stworzyłem właśnie na podstawie tej historii. Yuzi [Yoshi] oznacza po prostu młodzieńca. Pomyślałem, że ja sam mało skutecznie ucząc się Zachodu, zapominam w tym wszystkim o Wschodzie, co przypomina chłopca, któremu nie udało się opanować sposobu chodzenia z obu miejsc – Handanu i Shouling⁸.

Juryō Yoshi, a w wersji oryginalnej Shouling Yuzi, było więc zwyczajnym określeniem chłopca z miejscowości, która od wieków już nie istniała. Historia mieszkańca kraju Yan podróżującego do kraju Zhao, która w czasie powstawania *Kottōkan* w swoim metaforycznym wydźwięku znajdowała odbicie w stanie ducha Akutagawy i, jak widać, nie była kreacją pisarza, a zapożyczeniem z *Hai Fenzi*. Pierwotnie określenie „młodzieniec z Shouling” pojawia się w rozdziale *Qiushui* 秋水 (*Wody jesieni*)⁹ w *Zhuangzi* 莊子¹⁰, zatem fakt, że pisarz odwołał się tu do konkretnego źródła świadczy o nieustannej nostalgii Akutagawy do tradycji Wschodu, a przede wszystkim, i nie pierwszy raz, jego wielkiej erudycji w zakresie klasyki chińskiej.

Określenie Juryō Yoshi w *Kottōkan* nie tyle zastępuje prawdziwe imię i nazwisko pisarza, ile jest elementem składowym podtytułu, który informuje, że są to „Szkice dla rozrywki spisane pod pseudonimem młodzieniec z Shouling” (w oryginale: *Juryō Yoshi no kana no moto ni fude o toreru gebun* 壽陵余子の假名のもとに筆を執れる戯文¹¹). Jaki jest jednak związek między tytułem tego utworu a zapożyczonym z chińskiej legendy aliokrytonimem?

Na pierwszy rzut oka tytuł może sugerować odwołanie do staroci, antyków, godnych uwagi dzieł sztuki i rzemiosła. Tak przynajmniej zdefiniował termin *kottō* 骨董 uznany chiński mistrz kaligraf, malarz i teoretyk sztuki z dynastii Ming (1368–1644), Dong Qichang 董其昌 (jap. Tō Kishō, 1555–1636)¹². Jest to jednak mylny trop, gdyż *de facto* Akutagawa sięgnął po inne obrazowanie – kulinarne. Tytuł *Kottōkan* 骨董羹 wywodzi się bowiem od

⁵ *Hai Fenzi* 韓非子 (jap. *Kan Pishi*, [Pisma] mistrza Hai Feia) – klasyczny tekst chiński, którego autorstwo jest przypisywane założycielowi szkoły legalistów (chiń. *Fajia* 法家), filozofowi Hai Fei (ok. 280–233 p.n.e.). Dzieło podzielone na 55 rozdziałów zawiera informacje dotyczące kwestii administracyjnych, dyplomacji, gospodarki i innych.

⁶ Shouling 壽陵 to dawna nazwa okręgu wchodzącego w skład kraju Yan 燕 w okresie Walczących Królestw (480 r. p.n.e.–221 r. p.n.e.).

⁷ Handan 邯鄲 (jap. *Kantan*) było stolicą kraju Zhao 趙 w okresie Walczących Królestw. Mieszkańcy tego miasta byli znani ze swojego unikalnego sposobu chodzenia, co stało się początkiem legendy, której sens zawiera się we frazie-tetradzie *Handan xue bu* 邯鄲学步 (jap. *Kantan gakuho*), co oznacza „uczyć się [sposobu] chodzenia [ludzi z] Handanu”. Współcześnie jest to miasto we wschodnich Chinach, w prowincji Hebei.

⁸ Por. list nr 445 z 9 roku Taishō (1920) w: *Akutagawa Ryūnosuke zenshū*, t. 10, Tōkyō 1935, s. 292–293; także: Y. Qiu 邱雅芬, *Akutagawa Ryūnosuke no Chūgoku: shinwa to genjutsu* 芥川竜之介の中国: 神話と現実, Tōkyō 2010, s. 9–10. Wszystkie przekłady w niniejszym opracowaniu, o ile nie zaznaczono inaczej, wykonał jego autor.

⁹ Akutagawa nawiązał do następującego fragmentu z *Zhuangzi*: 且子獨不聞壽陵餘子之學行於邯鄲與? 未得國能, 又失其故行矣, 直匍匐而歸耳。今子不去, 將忘子之故, 失子之業。; por. tekst oryginalny *Zhuangzi*, wersja elektroniczna na stronie „Chinese Text Project 中國哲學書電子化計劃”, <http://ctext.org/> [dostęp: 18.06.2017].

¹⁰ *Zhuangzi* to starożytny chiński traktat filozoficzny, który jest jednym z podstawowych dzieł filozofii taoistycznej (od VIII wieku znany również jako *Nan hua zhen jing* 南華真經 [*Prawdziwa księga południowego kwiatu*]). Powstał w późnym okresie Walczących Królestw, a jego autorem jest Mistrz Zhuang (Zhuangzi, jap. Sōshi).

¹¹ Pozostawiono zapis odpowiadający oryginałowi.

¹² Chodzi o dzieło Dong Qichanga pt. *Gudong shisan shuo* 骨董十三說 (*Trzyście komentarzy na temat antyków*, przed 1636).

nazwy chińskiej potrawy (zwanej *gudong geng*, po japońsku również *kottōkō*) z czasów dynastii Song (960–1279), którą przyrządzano na bazie ryb lub kości z dodatkiem jarzyn i mięsa. Po dość długim gotowaniu spożywano ją na ciepło, podobnie jak rosół. To właśnie słowo *geng* 羹 (jap. *k(y)ō, kan, atsumono*; kor. *gaeng*) oznacza (gorącą i mniej lub bardziej gęstą) zupę lub gulasz¹³. W związku z tym tytuł dzieła Akutagawy można tłumaczyć jako „[gęsty] rosół”, „gulasz”, „potrawka”.

Kottōkan nie jest jednak przepisem na dalekowschodni gulasz ani nie bawi czytelnika opisami jego przyrządzania i konsumowania. Mistrz pióra Akutagawa sięgnął po starochińską potrawę jako metaforę treści, jakie wykorzystał w swojej literackiej potrawce i jakimi chciałby uraczyć odbiorcę swoich esejów. Albowiem to dzieło – niewątpliwy majstersztyk świadczący o wielkiej wiedzy i odczytaniu Akutagawy, ale również jego pewnej arogancji i braku przyzwoitości – przypomina kociołek z potrawką, do której powrzucono (nierządkiem) niedające się zjeść różności dotyczące szeroko pojętej literatury, sztuki i kultury. Pisarz wylicza bez rozróżnienia utwory, dzieła, nazwiska dawnych i współczesnych mu twórców oraz osobistości świata zachodniego i wschodniego, co stylem przypomina eseistykę wielu literatów okresu Edo (1603–1868), dla których taki tekstualny miszmasz był czymś zwyczajnym. Eseje te w pewnym sensie ewokują także wewnętrznie nieuporządkowane, spontanicznie spisywane przemyślenia i enumeracje w *Makura no sōshi* (*Zapiski spod wezgłowia*, 996–1010) Sei Shōnagon¹⁴. Co więcej, sam Akutagawa – podobnie jak to uczynił z zagadkowym pseudonimem Juryō Yoshi – rozwiewa wątpliwości odnośnie do przesłania i znaczenia *Kottōkan* w samym dziele. W jednym z końcowych szkiców zatytułowanym *Nairi kugō* 泥黎口業 (*Piekielne mowy*), który jest datowany na 30 maja, pisarz tłumaczy:

To już trzeci raz, kiedy ja, Juryō Yoshi [młodzieniec z Shouling], piszę mą *Potrawkę* dla czasopisma „Ningen”. Moje entuzjastyczne popisywanie się wiedzą, do którego wykorzystuję stare i współczesne książki i czasopisma, zarówno ze Wschodu, jak i z Zachodu, jest zupełnie jak kocioł złych wiedźm z *Makbeta*. Mędrzec będzie unikał wydobywającego się z niego smrodu na trzy tysiące *li*, a głupiec – w gniewie oka zbliży się do tej trucizny. Myślę, że to piekielne słowa. Luo Guangzhong zredagował *Opowieści znad brzegów rzek* i jego trzecie dziecko urodziło się nieme, więc może kiedy młodzieniec z Shouling zgotuje *Potrawkę*, również spotka go jakaś boska kara? Zlekceważenie? Potępienie? Może ani jeden zbiór opowieści tegoż młodzieńca się nie sprzeda? Najlepiej byłoby szybko rzucić pisanie, po pijanemu uciec od świata i rozkoszować się samotną, spokojną medytacją przed haftowanym obrazem Buddy. Żałować dawnych win i poznać dzisiejsze dobre uczynki. Nawet przez chwilę bym się nie zawahał. Porzucam tę moją *Potrawkę*. Jeżeli dziś spotkam się z uznaniem, czy jutro zablęśnie mi pomyślne światło w toalecie? Spójrz mistrzu, ziarna ryżu w kupie¹⁵.

Intertekstualne nawiązanie do *Makbeta* – do sceny z czwartego aktu, w których czarownice wrzucają do kipiącego kotła „ropuchę czarną, co od miesiąca pod zimnym głazem skryta śpiąca sączyła jady”, łuskę smoka, ząb wilczycy i inne okropieństwa, które „piekielny rosół

¹³ O tej potrawie wzmiankują najstarsze dzieła klasyki chińskiej: *Lunyu* 論語 (*Dialogi konfucjańskie*) w księdze X, Mencjusz w swoich pismach, *Liji* 禮記 (*Zapiski o obyczajach*), *Shijing* 詩經 (*Księga pieśni*), Zhuangzi i inni. Por. hasło 羹 w słowniku zamieszczonym na stronie „Chinese Text Project”, <http://ctext.org/> [dostęp: 18.06.2017].

¹⁴ Japońska dama dworu tworząca na przełomie X i XI wieku, znana przede wszystkim ze swojego dzieła z gatunku *zuihitsu* (sylwy) – *Makura no sōshi* 枕草子. Zob. pełny polski przekład: Sei Shōnagon, *Zapiski spod wezgłowia, czyli notatnik osobisty*, tłum. A. Heuchert, Warszawa 2013.

¹⁵ R. Akutagawa, *Kottōkan*, [w:] *Akutagawa Ryūnosuke zenshū*, t. 6, Tōkyō 1935, s. 69–70.

szumują, na czar się dzielny wydestylują¹⁶, a także wypowiadają przy tym liczne zaklęcia – potwierdza powszechne u Akutagawy inspiracje literaturą i kulturą europejską. Skojarzenia, jakie pisarz wzbudza poprzez bezpośrednie odniesienie do sceny warzenia mikstury, każą dostrzegać w *Kottōkan* iście szelmowskie zadanie, jakie Akutagawa postawił przed samym sobą, mianowicie przyrządzenie tytułowej potrawy na podstawie czasami równie nieapetycznych składników-tematów, jakie do magicznego kotła wkładały Szekspirowskie wiedźmy. I choć przez to wszystko przebija się zło(ść), pewnie wręcz wrogość, jest ona często pozorowana, co – jak się sądzi – można przypisywać silnej pewności siebie i wyniosłości pisarza¹⁷.

Po raz ostatni Akutagawa odniósł się do historii „młodzieńca z Shouling” niedługo przed śmiercią, w jednym z ostatnich swoich dzieł pt. *Haguruma* 齒車 (*Zębate koła*, 1927). W rozdziale *Noc* pisał:

Zbliżał się wieczór i wydawało się, że na piętrze księgarni Maruzen poza mną nie ma nikogo. Spacerowałem więc pomiędzy regałami oświetlonymi elektrycznymi lampami. Zatrzymałem się dopiero przy półkach oznaczonych etykietą „religia”, gdzie mój wzrok przykuła książka z zieloną okładką. W spisie treści jeden z rozdziałów wyliczał „czwórkę przerażających wrogów – zwątpienie, strach, arogancję, pragnienia zmysłowe”. Jak tylko to przeczytałem, poczułem, że coraz bardziej budzi się we mnie buntownicza dusza. Ci tak zwani wrogowie, przynajmniej w mojej opinii, byli po prostu innymi określeniami wrażliwości i intelektu. Z drugiej strony nie mogłem znieść przeświadczenia, że podobnie jak dotychczas czynił to duch nowoczesności, unieszczęśliwia mnie również duch tradycji. Trzymając tę książkę w ręku, nagle przypomniałem sobie słowa „młodzieniec z Shouling” – mój pseudonim literacki, którym się kiedyś posługiwałem. Wziął się on od chłopca z dzieła *Hai Fenzi*, który starając się bezowocnie opanować styl chodzenia z Handanu, zapomniał, jak poruszają się mieszkańcy Shouling, i wracał w rodzinne strony, zataczając się i czołgając. Dziś w oczach każdego bez wątpienia wydaję się „młodzieńcem z Shouling”. I pomyśleć, że używałem tego pseudonimu, nim trafilem do obecnego piekła... Odwróciłem się tyłem do tego wielkiego regału i aby pozbyć się urojeń, przeszedłem do znajdującej się na wprost sali z wywieszonymi plakatami. Tam znowu na jednym z plakatów zobaczyłem rycerza pokroju św. Jerzego, który w pojedynkę zabijał włócznią uskrzydłonego smoka. Co więcej, na jego twarzy rysował się częściowo wystający spod hełmu grymas, przez co ów rycerz zdawał się być jednym z mych wrogów. Od razu przypomniała mi się opowieść o sztuce zabijania smoków także zawarta w *Hai Fenzi*. Zamiast więc pochodzić jeszcze po wystawie plakatów, wyszedłem stamtąd, schodząc szerokimi schodami¹⁸.

Informacje na temat źródeł obu historii, które Akutagawa przywołał w tym fragmencie, odbiegają od prawdy – zostały podane błędnie. Jak bowiem już wspomniano, epizod z „młodzieńcem z Shouling” jest zawarty w *Zhuangzi*, a nie – jak pokazuje cytat z *Haguruma* – w *Hai Fenzi*. Również wzmianka o sztuce zabijania smoków nie pochodzi z *Hai Fenzi*, gdyż jest opisana w *Zhuangzi*, w części zatytułowanej *Mistrz Lie*¹⁹. Skąd więc takie pomyłki,

¹⁶ W. Shakespeare, *Makbet*, tłum. L. Ulrich, Warszawa b.d., s. 47–48.

¹⁷ M. Doi 土井美智子, *Akutagawa Ryūnosuke ron – hyōgen keishiki no hensen to sono geijutsukan* 芥川龍之介論—表現形式の変遷とその芸術観—, praca magisterska obroniona na Uniwersytecie Tokijskim w 2001 roku, opublikowana na stronie: <http://www16.tok2.com/home/michiko/> [dostęp: 20.06.2017].

¹⁸ R. Akutagawa, *Haguruma*, [w:] *Akutagawa Ryūnosuke shū*, seria „Nihon gendai bungaku zenshū” t. 56, red. S. Itō et al., Tōkyō 1960, s. 308–309.

¹⁹ Mowa o *Liezi* 列子 ([*Pisma*] *mistrza Lie*) – taoistycznym tekście, którego autorstwo przypisuje się Lie Yukou 列禦寇 (żył na początku okresu Walczących Królestw, na przełomie VI i V wieku p.n.e.), legendarnemu chińskiemu filozofowi taoistycznemu, mistykowi, zwanemu honorowo *Liezi*.

skoro w swoich utworach z czasów *Kottōkan* Akutagawa imponuje dogłębną znajomością klasyków chińskich? Wynikały one zapewne z czasu, w którym powstawały takie dzieła jak *Haguruma* czy *Aru ahō no issō* (*Życie pewnego szaleńca*) – u kresu życia pisarza, gdy przyszło mu żyć w rzeczywistości bardziej piekielnej niż samo piekło...²⁰

Prezentowane w tym opracowaniu tłumaczenie *Kottōkan* zostało przygotowane na podstawie oryginalnego tekstu esejów zawartych w tomie szóstym zbioru *Akutagawa Ryūnosuke zenshū* (*Pełny zbiór [dzieł] Akutagawy Ryūnosuke*), opublikowanych nakładem wydawnictwa Iwanami Shoten w Tokio w 1935 roku na stronach 49–70.

²⁰ Jest to nawiązanie do słów Akutagawy, że „życie człowieka jest bardziej piekielne niż samo piekło” (jap. *Jinsei wa jigoku yori mo jigokuteki de aru*. 人生は地獄よりも地獄的である). Zdanie to pochodzi z utworu *Shuju no kotoba* 侏儒 (Słowa karła, 1927). Por. R. Akutagawa, *Shuju no kotoba*, [w:] *Akutagawa Ryūnosuke shū*, s. 391.

Akutagawa Ryūnosuke przed pagodą świątyni Ruiguang w mieście Suzhou w prowincji Jiangsu (Chiny), 1921 rok (źródło: T. Yabuno, „Shinkyūka kyūkan” 心朽窟旧館, adres strony: <http://yab.o.oo7.jp/kotokan.html> [dostęp: 25.06.2017])

Akutagawa Ryūnosuke

Kottōkan, czyli potrawka Szkice dla rozrywki spisane pod pseudonimem Młodzieniec z Shouling

Inny świat¹

Chiny w wierszach Judith Gautier², nawet jeśli o nich mowa, nie są Chinami³. Natomiast jeśli ktoś sięgnie po obrazki do *Ilustrowanej „Opowieści znad brzegów rzek”*⁴ Katsushiki Hokusai⁵, można by rzec, że ukazują one Chiny realistycznie. Czy zatem nie powinniśmy

¹ Woryginale: *bekkenkon* 別乾坤, gdzie element *kenkon* oznacza „niebo i ziemia” lub „yin i yang”, czyli „świat”. Fraza występuje już w najstarszych chińskich tekstach klasycznych.

² Judith Gautier (1845–1917) – francuska poetka i pisarka, parnasistka, córka Théophile’a Gautiera (1811–1872), żona Catulle’a Mendèsa (1841–1909), poety i literata. Jest autorką antologii poezji (*Philoméla* [1863], *Poésies, première série* [1876], *Nouveaux Contes de Jadis* [1893], *La Grive des vignes* [1895] i inne), powieści (między innymi *Zo’har* [1886], *Le Roi vierge* [1880] czy *La Maison de la vielle* [1894]), dramatów (na przykład *Les Frères d’armes* [1873], *Médée* [1898], *Le Fils de l’étoile* [1904], *Glatigny* [1906]).

³ Akutagawa pisząc o Chinach, posłużył się nazwą Shina 支那, która była zdecydowanie archaicznym określeniem tego kraju. Wywodzi się ono od sanskryckiego Cina, które poprzez buddyzm z Chin zawędrowało do Japonii. W samych Chinach po raz pierwszy można się z nim zetknąć w okresie Tang (618–907), w poemacie *Ti Fan Shu* 題梵書 (*Wpis do sanskryckiej księgi*) autorstwa cesarza Xuanzonga 玄宗. Władca użył w nim nazwy Zhina (por. J. A. Fogel, *New Thoughts on an Old Controversy: «Shina» as a Toponym for China*, „Sino-Platonic Papers” 2012, No. 229, s. 1). Toponim Shina był stanowczo odrzucany przez samych Chińczyków, szczególnie podczas obu wojen chińsko-japońskich (lata 1894–1895 oraz 1937–1945). Chińczycy odbierali to jako poniżenie ze strony Japończyków, nie wspominając o samych konotacjach językowych z japońskim czasownikiem *shinu* (umierać). Od tamtej pory konsekwentnie stosowano nazwę Chūgoku 中国 (dosł. Państwo Środka). Por. ibidem, s. 7–11.

⁴ Chodzi dokładnie o dzieło *Shinpen suiko gaden* 新編水滸画伝 (*Nowa edycja ilustrowanej «Opowieści znad brzegów rzek»*, 1805–1807). Jest to japońska adaptacja jednej z czterech klasycznych powieści chińskich *Shuihu zhuan* 水滸傳 (*Opowieści znad brzegów rzek*, XIV wiek), którą opracował Kyokutei Bakin 曲亭馬琴 (1767–1848), natomiast autorem ilustracji był Hokusai. Edycja ta charakteryzowała się zastosowaniem w niej japońskiego pisma (*wabun*). Por. E. Okayama, *A Nagasaki Translator of Chinese and the Making of a New Literary Genre*, [w:] *Translation and Translation Studies in the Japanese Context*, eds. N. Sato-Rossberg, J. Wakabayashi, London–New York, s. 64. W niniejszym przekładzie na język polski przetłumaczono jedynie tytuły dzieł zapisane po japońsku. Jeżeli Akutagawa posłużył się oryginalnym tytułem obcojęzycznym, w takiej właśnie wersji został on przytoczony.

⁵ Katsushika Hokusai 葛飾北斎 (1760–1849) – jeden z najwybitniejszych nowożytnych japońskich twórców drzeworytów w stylu *ukiyo-e*. Jest autorem licznych cykli drzeworytów, na przykład *Fugaku sanjūroku-kei*

określać tak zwanych Chin, które przypominają zarówno nieme wiersze tej poetki o błyszczących oczach, jak i dźwięczne obrazy owego krótkowłosego starego malarza, innym światem, w którym ci twórcy dają się porwać wędrowce po snach na jawie? Ten inny świat mieści się w ludzkim szczęściu. Może ktoś wraz z Koizumim Yakumo⁶ powzdycha z żalem za miejscem, gdzie rozlewa się otchłań lazuru nieba i morza, za mirażem wyspy Penglai⁷, z której nie ma powrotu⁸.

(23.01)⁹

Pustota

Wiszące zwoje, na których ogląda się bambusy Wen Huzho¹⁰ i Li Kana¹¹ z dynastii Yuan¹², nie są satysfakcjonujące. Również na myśl o czytaniu tekstów krytycznych

富嶽三十六景 (36 widoków góry Fuji, 1830–1832), *Chie no umi* 千絵の海 (Tysiąc obrazów morza, 1833–1834) czy *Fugaku hyakkei* 富嶽百景 (Sto widoków góry Fuji, 1834–1835).

⁶ Koizumi Yakumo 小泉八雲, a właściwie: Patricio Lafcadio Tessima Carlos Hearn, znany jako Lafcadio Hearn (1850–1904) – autor literackich opisów kultury i folkloru Japonii, tworzący w języku angielskim i japońskim. Jego prace – między innymi *Kokoro: Glimpses of Unfamiliar Japan* (1894), *Hints and Echoes of Japanese Inner Life* (1896), *Kwaidan: Stories and Studies of Strange Things* (1903), *Japan: An Attempt at Interpretation* (1904) – były już tłumaczone i wydawane w Polsce jeszcze za życia i krótko po śmierci pisarza (por. I. Schreiber, *Polska bibliografia japonologiczna: po rok 1926*, Kraków 1929, s. 21–23). Hearn do dzisiaj jest uznawany przez Japończyków za pisarza narodowego.

⁷ Jest to nawiązanie do chińskiej legendy o mitycznej krainie Penglai 蓬萊 (jap. Hōrai) oraz związanej z nią historii cesarza Shi Huanga (260–210 przed Chr.) i jego pragnienia pozyskania eliksiru nieśmiertelności, co po raz pierwszy zostało opisane w *Shiji* (*Zapiski historyka*, 109–91 przed Chr.) autorstwa Sima Qiana. Księga podaje, że cesarz rozkazał Xu Fu 徐福, najbardziej prominentnemu czarownikowi na dworze Qin 秦, aby pozyskał eliksir młodości od mędrców (chiń. *xian* 仙, jap. *sen*; nazywani również „szczęśliwymi nieśmiertelnymi”) zamieszkujących górę Penglai. Xu Fu wyjaśnił jednak cesarzowi, że konieczna będzie ofiara z młodych chłopców i dziewcząt, których – jak przypuszczano – nieśmiertelni powitają lepiej niż jakichkolwiek innych posłów. Ponoć cesarz bez chwili namysłu nakazał zbudować łódzie i w 219 roku przed Chr. wysłał na wschodnie morza ekspedycję, która miała się udać na poszukiwanie legendarnej góry. Czarownik i jego młodzi towarzysze nigdy nie wrócili, a przy tym pojawiły się przypuszczenia, że dotarli gdzieś na Ryūkyū lub do Japonii i tam osiedli. Por. C. P. Fitzgerald, *Chiny. Zarys historii kultury*, przeł. A. Bogdański, Warszawa 1974, s. 225.

⁸ Akutagawa czyni w tym miejscu bezpośrednie odwołanie do jednej z opowieści autorstwa Lafcadio Hearna – *Horai*, zamieszczonej w zbiorze *Kwaidan: Stories and Studies of Strange Things*. Polskie tłumaczenie tego utworu z 1924 roku jest zatytułowane *Horai. Kraina szczęśliwości*. W ostatnich zdaniach opowiadania czytamy: „Złe wichry z Zachodu hulają dziś po Horaju; atmosfera magiczna ulotniła się zeń, niestety pod temi wichrami. Roztargana w strzępy przewiewa nad krainą, jak te smugi naświetlonych chmur w krajobrazach malarzy japońskich. I jedynie przez te strzępy czaroludkowej mgławicy zdołacie i dziś jeszcze dojrzeć niekiedy Horai, – poza tem nigdzie już. Pomnijcie, że Horai zwie się również i *Shinkiro*, złudą powietrzną, – wizją rzeczy nieuchwytnych. Wizja przygasa, aby już nigdy nie ukazać się zjawą żywą, – chyba w obrazach jedynie, w poezji i w rojeniach...”. Por. L. Hearn, *Horai. Kraina szczęśliwości*, [w:] idem, *Opowieści niesamowite i upiorne*, Warszawa 1924, s. 102.

⁹ Choć wszystkie eseje w *Kottōkan* są datowane z podaniem jedynie miesiąca i dnia, dotyczą one roku 1920.

¹⁰ Wen Huzho 文湖州 (jap. Bun Koshū; 1018–1079), powszechnie znany jako Wen Tonga 文同 (jap. Bun Dō; 1019–1079), był chińskim poetą i malarzem z okresu dynastii Song 宋, który zasłynął tuszowymi malowidłami bambusów.

¹¹ Li Kan 李衍 (jap. Ri Kan; ok. 1245–1320) był malarzem, który przez wiele lat żył w dolinie porośniętej bambusowymi gajami, co znalazło odzwierciedlenie w wielu jego pracach; naśladował w ten sposób styl Wen Tonga.

¹² Okres rządów mongolskiej dynastii Yuan 元 w Chinach przypada na lata 1279–1368.

Tungpo¹³ czy Shangu¹⁴ będą wyrozumiały dla tej zażyłej znajomości. Od czasu do czasu spotykam się z moim przyjacielem Wang Ziqingiem¹⁵ i w trakcie naszych rozmów zdarza nam się poruszać temat bambusów Wen Huzho. Ziqing rzekł raz do mnie: „Nie widziałeś jeszcze oryginałów! Muszę jutro pożyczyć autentyczne zwoje z prefekturalnej biblioteki i pokazać ci je!”. Kiedy je oglądałem następnego dnia, miałem wrażenie, jakby się siedziało pomiędzy rzekami Wei¹⁶ i Qi¹⁷, gdzie rozprasza się mgła przesłaniająca widok [bambusowych] gałązek starganych wichrem, a ich zroszone i zmarniałe liście okrywa niby biały szron¹⁸. Nie mogę jednak przestać zachwycać się dziełami Kana. Wstyd mi, że tak mało jeszcze widziałem i słyszałem. Ciągle muszę za to przeproszać, identycznie jak [za małą wiedzę na temat prac] Kana. Można powiedzieć, że wytrzymuję w podobny sposób także godną pogardy [własną] dyskusyjną pustotę podczas pogawędek na temat harmonii barw, gdy przeglądam album z [reprodukcjami dzieł] Cézanne’a¹⁹, choć trudno tego nie potępiać.

(23.01)

¹³ Su Tungpo 蘇東坡 (jap. So Tōba), znany bardziej jako Su Shi 蘇軾 (jap. So Shoku; 1037–1101) był chińskim poetą, prozaikiem, kaligrafem i politykiem z okresu dynastii Song. Skomponował około 4000 wierszy, z których największą sławę przyniosły mu te adresowane do Ouyang Xiu 歐陽脩 (1007–1072) – jednego z największych uczonych chińskich i człowieka renesansu epoki Song, zaliczanego do grona „ośmiu wielkich mistrzów prozy epok Tang i Song”.

¹⁴ Chodzi o Huang Shangu 黃山谷, a właściwie Huang Tingjiana 黃庭堅 (1045–1105), który był artystą, kaligrafem i założycielem szkoły poetyckiej Jiangxi, a jednocześnie przyjacielem Su Shi. Był jednym z tzw. czterech mistrzów dynastii Song.

¹⁵ Trudno zidentyfikować osobę, o której wspomina Akutagawa (brak adnotacji samego autora, a także opracowań, które cokolwiek by na ten temat mówiły). Być może autor nawiązał w tym eseju do osoby historycznej, Wang Ziqinga 王子慶 (jap. Ō Shikei; żył na przełomie XIII i XIV wieku) pochodzącego z regionu Jiangnan. Wang był tamtejszym największym prywatnym kolekcjonerem kaligrafii i malowideł, które znajdowały się w rozproszeniu po okresie Song i na początku dynastii Yuan (na temat jego działalności zob. P. Zhao, *Social and Collecting Activities of Wang Ziqing in Early Yuan Dynasty*, “Journal of National Museum of China” 2012, No. 103, s. 101–105). Akutagawa znał Jiangnan, co pokazał chociażby w swoim *Kōnan yūki* 江南游記 (Zapiski z podróży po Jiangnan, 1922); w Chinach bywał zresztą wielokrotnie.

¹⁶ Wei Chuan 渭川 to dawna nazwa Wei He 渭河 – rzeki płynącej we wschodnich Chinach, w prowincjach Gansu i Shaanxi; prawy dopływ Huang He.

¹⁷ Rzeka Qi Shui 淇水, współcześnie zwana jest Qi He 淇河, przepływa przez północną część prowincji Henan.

¹⁸ Jest to aluzja do techniki malarstwa tuszowego z motywem bambusa, którą nazywa się „ilustracjami z przyćmionymi bambusami” (chiń. *youzhutu* 幽竹圖). Była to popularna technika wykorzystywana przez Szkołę Bambusa z Huzhou (chiń. Huzhou zhupai 湖州竹派), która polegała na wyraźnym przedstawianiu bambusów na pierwszym planie malowidła, natomiast te na drugim planie pozostawały niejako w zamgleniu. Sztukę tę uprawiali między innymi Wen Tong czy Su Shi.

¹⁹ Paul Cézanne (1839–1906) – francuski malarz tworzący na styku impresjonizmu i kubizmu, autor *Arlequin* (Arlekin, 1888), *Le Garçon au gilet rouge* (Chłopiec w czerwonej kamizelce, 1888–1890) czy *Les Grandes Baigneuses* (Wielkie kąpiące się, 1909).

Zwykli ludzie

Gdy na Cmentarzu Père-Lachaise²⁰ chowano Balzaca²¹, pośród osób stojących przy jego trumnie był minister spraw wewnętrznych Baroche²². W trakcie pogrzebu dostrzegł obecnego tam również Hugo²³, którego zagadnął, pytając: „Balzac był utalentowanym człowiekiem, czyż nie?”. Hugo niejako w sprzeczności odparł: „Był geniuszem!”. Baroche oburzył się tą odpowiedzią i szepcząc, rzekł do stojących obok ludzi: „Ten Hugo jest jeszcze większym szaleńcem, niż sądziłem”. Nie żeby taki nie był francuski gabinet ministrów lub ci zwykli ludzie. Trzeba przyznać, że szanowni ministrowie Cesarstwa Japonii mogą spać spokojnie.

(24.01)

Pomnik nagrobny Balzaca
na cmentarzu Père-Lachaise
(źródło: Wikimedia
Commons, dostęp: 24.06.2017)

Homoseksualizm

Ludzie, którzy uwielbiają *Doriana Graya*²⁴, powinni przeczytać powieść *Escal-Vigor*²⁵. Nie ma innego utworu, który tak dokładnie opisywałby uczucia młodego mężczyzny kochającego innego mężczyznę. A gdybym tak przetłumaczył ten tekst? Jest w nim wiele fragmentów, które niewątpliwie nie uraziłyby naszych władz. Zaraz po publikacji dzieło to stało się

²⁰ Cimetière du Père-Lachaise – największy i najslawniejszy cmentarz paryski, który powstał w 1804 roku.

²¹ Honoré de Balzac (1799–1850) – powieściopisarz francuski, który obok Dickensa i Tolstoja był jednym z najważniejszych twórców współczesnej powieści europejskiej; autor między innymi cyklu powieściowego *La Comédie humaine* (*Komedia ludzka*, 1815–1846), składającego się z ponad 130 utworów.

²² Pierre Jules Baroche (1802–1870) – francuski mąż stanu, członek rządu Napoleona III. W latach 1850–1851 pełnił funkcję ministra spraw wewnętrznych, później także ministra spraw zagranicznych, sprawiedliwości, a także ministra bez teki.

²³ Victor Hugo (1802–1885) – francuski pisarz, poeta, dramaturg i polityk, czołowy przedstawiciel romantyzmu francuskiego. Autor między innymi *Notre-Dame de Paris* (*Katedra Najświętszej Marii Panny w Paryżu*, 1831), *Les Misérables* (*Nędznicy*, 1862), sztuk teatralnych i tomów wierszy.

²⁴ Właściwie: *Portret Doriana Graya* (ang. *The Picture of Dorian Gray*) – jedyna opublikowana powieść irlandzkiego poety i dramaturga, Oscara Wilde’a, która powstała w 1890 roku. Pisarz przedstawił w niej swój pogląd na sztukę, czyniąc ją jednocześnie swoją duchową autobiografią. Dzieło zawiera w sobie również silne wątki homoerotyczne.

²⁵ Powieść z 1899 roku autorstwa Georges’a Eekhouda (1854–1927) belgijskiego nowelisty pochodzenia flamandzkiego, który pisał po francusku. Eekhoud zawarł w dziele bardzo wyraźny wątek dotyczący homoseksualizmu.

przyczyną słynnego procesu²⁶, niemniej jednak w wielu miejscach napisane jest urzekającym stylem. Jego autor, Georges Eekhoud, jest współczesnym wielkim pisarzem belgijskim. Jego sława jest z pewnością nie mniejsza niż Camille'a Lemonnier²⁷. I choć japońskie kręgi literackie obfitują w utalentowanych pisarzy, jego długoletnia twórczość nie doczekała się nawet krótkiego opracowania. Czemuż literatura nie stanie się barwnym spektaklem zorzy polarnej, którą można podziwiać jedynie pod niebem Europy Północnej?

(25.01)

Magazyn literacki

Jedną ze współczesnych mód jest zbieranie przez młodych ludzi funduszy i wydawanie czasopism literackich. Obecnie jednak, gdy cena papieru i koszty druku są niezwykle wysokie, nie brakuje też osób, dla których już samo zarządzanie czasopismem bywa utrapieniem. Podobno, gdy na rynek wypuszczono pierwszy numer czasopisma „*Mercure de France*”²⁸, nie mogło się ono wzbogacić na łapówkach od twórców nieznanymi w kręgach literackich, dlatego zaczęło nieuchronnie zachęcać wszystkich współpracowników do nabywania jej akcji po sześćdziesiąt franków za jedną. Tylko jeden największy akcjonariusz, Jules Renard²⁹, miał w swoim posiadaniu zaledwie cztery udziały. Ale wśród tej literackiej koterii znajdowali się tacy, jak Albert Samain³⁰ czy Remy de Gourmont³¹, którzy uważali, że ich pokolenie obfituje w zdolnych twórców i bardzo małe zyski z czasopisma – choć jest ono modnym współcześnie magazynem literackim – nie są powodem do niepokoju. Problem polega na tym, że w tym roku w „*Mercure de France*” znajduje się jedynie tuzin utalentowanych, którzy dzierżą sztandar symbolizmu.

(26.01)

²⁶ Powieść *Escal-Vigor* dotykała bardzo kontrowersyjnej jak na owe czasy tematyki, która choć została dość dobrze przyjęta przez krytyków (między innymi Rachildę [=Marguerite Vallette-Eymery], Eugène'a Demoldera), wywołała lawinę protestów, a samemu Eekhoudowi wytoczono proces, oskarżając go o pogwałcenie norm moralnych. Ostatecznie pisarz został uniewinniony, a jego sprawa (i podobna wytoczona Camille'owi Lemonnierowi) były ostatnimi takimi procesami w belgijskim sądownictwie. Por. K. Hupe, *Defamation Trials in Belgium – The Case of Herman Brusselmans's Novel "Uitgeverij Guggenheimer"*, [w:] *Literary Trials: Exceptio Artis and Theories of Literature in Court*, ed. R. Grüttemeier, New York–London 2016, s. 161.

²⁷ Antoine Louis Camille Lemonnier (1844–1913) – belgijski pisarz, poeta i dziennikarz. Był członkiem grupy symbolistów „*La Jeune Belgique*”, choć jego dzieła powstawały w duchu realizmu. Jego najbardziej znaną powieścią jest *Un Mâle* (1881).

²⁸ Gazeta francuska, która powstała pod koniec XVII wieku z inicjatywy Jeana Donneau de Visé'a, ukazując się pierwotnie pod tytułem „*Mercure Galant*”. Dopiero w roku 1724 zmieniono tytuł na „*Mercure de France*”. Gazeta od początku miała profil literacki i wychodzi do dziś.

²⁹ Jules Renard (1864–1910) – pisarz francuski, tworzący powieści i sztuki teatralne w nurcie naturalizmu. Autor powieści *Poil de carotte* (1894) czy własnych wspomnień zamieszczonych w *Journal, 1887–1910*, w którym wzmiankuje o takich artystach, jak Paul Verlaine, Henri Toulouse-Lautrec czy Oscar Wilde.

³⁰ Albert Samain (1858–1900) był francuskim poetą i pisarzem; symbolistą. Tworzył pod wpływem poezji Charles'a Baudelaire'a i Paula Verlaine'a, a swoje utwory recytował między innymi w kabarecie Le Chat Noir. Był też jednym ze współzałożycieli „*Mercure de France*”. Autor *Le jardin de l'infante* (1893), *Aux flancs du vase* (1898) czy *Le Chariot d'Or* (1901).

³¹ Remy de Gourmont (1858–1915) był francuskim poetą, pisarzem i krytykiem literackim związanym z symbolizmem. Autor powieści *Merlette* (1886), *Sixtine* (1890), antologii poezji *Litanies de la Rose* (1892), *Les Saintes du Paradis* (1898), *Divertissements* (1912), sztuk teatralnych i tak dalej.

Pseudonimy literackie

Wielu japońskich pisarzy nie używa dzisiaj pseudonimów. Zupełnie jakby pseudonim lub jego brak w większości przypadków wystarczał do odróżnienia dawnych od nowych literatów. Swoją drogą, niegdyś wielu autorów porzucało swoje dawne pseudonimy i przestawało ich w ogóle używać. Może znów spotka je ten sam smutny los? Jest pewien rosyjski pisarz, Ossip Dymow³². Podobno ma takie samo imię jak główny bohater noweli Czechowa³³ *Konik polny*³⁴. Dymow zapewne pożyczył to imię i wykorzystał jako pseudonim artystyczny. Uczenie się od takiego erudyty to wielkie szczęście.

(28.01)

Dom publiczny

W języku francuskim określenie oznaczające dom publiczny – *la maison verte* – ukulł Goncourt³⁵. Być może powstało ono, kiedy przekładał tytuł *Galeria piękności z zielonych domów*³⁶. W swoim dzienniku Goncourt pisał: „W tym roku (1882) wydatki przeznaczone na moje chorobliwe kolekcjonowanie japońskich dzieł sztuki sięgnęły trzech tysięcy franków. To cała moja pensja. Nie zostało mi nawet czterdzieści franków, za które mógłbym kupić kieszonkowy zegarek”³⁷. Innym razem pisał: „Od kilku dni (1876 rok) jestem prześladowany pokusą udania się w podróż do Japonii i nie jest to tylko kwestia zaspokajania mojego nawyku bezustannego kolekcjonowania. Marzy mi się zrobienie tomu, w formie dziennika, który byłby zatytułowany *Nihon no ichinen*”³⁸. Takiego bardziej nastrojowego niż opisowego. Jestem przekonany, że zrobię książkę jak żadna inna. Ach, gdybym był kilka lat młodszy!”³⁹.

³² Ossip Dymow, a właściwie Yosif (Ossip) Isidorovich Perelman (1878–1959) – rosyjski pisarz urodzony w Białymstoku. W 1913 roku wyemigrował do USA, gdzie dużo wniósł do rozwoju tamtejszego teatru jidysz. Autor sztuk *Yoshke Musikant* (1914) czy *Bronx Express* (1919).

³³ Anton Czechow (1860–1904) – klasyk rosyjskiej literatury, nowelista i dramatopisarz, nazywany mistrzem „małych form literackich”.

³⁴ Oryginalny tytuł tego utworu z 1892 roku to *Попрыгунья*. Głównym bohaterem opowiadania jest lekarz, doktor Osip Dymov.

³⁵ Jules Alfred Huot de Goncourt (1830–1870) – francuski pisarz, tworzący wspólnie z bratem Edmondem. Obaj przyczynili się do rozwoju powieści naturalistycznej. Najważniejszym ich wspólnym dziełem jest wielotomowa *Journal: Memoire de la vie litteraire* spisywany w latach 1851–1870. Jules de Goncourt zasłynął ponadto jako ten, który jako pierwszy użył terminu *japonaiserie* („japońszczyzna”), mówiąc o wpływie sztuki japońskiej na europejską.

³⁶ W oryg. japońskim: *Seirō bijin awase* 青楼美人合せ. Właśc. *Seirō bijin awase sugata kagami* 青楼美人合姿鏡 (*Zwierciadło zestawiające postaci pięknych kobiet z zielonych domów [w dzielnicy Yoshiwara]*), dzieło autorstwa Katsukawy Shunshō 勝川春章 (1726–1792).

³⁷ W oryg. francuskim (wpis z dnia 23 grudnia 1882 roku): „Une folie, un prurit de japonaiseries, cette année, j’aurai dépensé là dedans 30 000 francs : tout l’argent que j’ai gagné, et parmi tout cet argent, je n’aurai jamais trouvé 40 francs pour m’acheter une montre en aluminium”; por. E. de Goncourt, J. de Goncourt, *Journal des Goncourt : Mémoires de la vie littéraire*, Paris 1892, s. 231 (Tome sixième : 1878–1884). Akutagawa cytując Goncourta, pomylił się, gdyż w oryginale jest mowa nie o trzech, a trzydziestu tysiącach franków.

³⁸ Tytuł ten można przetłumaczyć jako *Japoński rok*.

³⁹ Oryg. wpis z dnia 17 listopada 1876 roku: „Depuis deux ou trois jours, je suis hanté par la tentation de faire un voyage au Japon, et il ne s’agit pas ici de bricomanie. Il est en moi le rêve de faire un livre, qui, sous la forme d’un journal, s’appellerait « UN AN AU JAPON », et un livre encore plus senti que peint. Ce livre, j’ai la confiance

Mysząc o samotnym i opuszczonym Goncourcie, który kochał japońskie drzeworyty, japońskie antyki oraz japońskie chryzantemy, nawet jeśli „zielone domy” to proste określenie, nie można mu odmówić bezgranicznego uroku.

(29.01)

Język

Język zawiera w sobie oczywiście wiele elementów. Tę samą rzecz można określić jako górę, szczyt, wierzchołek albo wierch. Ich znaczenie jest takie samo, ale do ich zapisu używa się różnych znaków, co oznacza, że należy uchwycić sporadycznie występujące między nimi niuanse. I tak obzartucha nazywa się wielką sosną, a osobę wścibską – strażą przyboczną⁴⁰. Gdyby usłyszała to osoba niebędąca rodowitym mieszkańcem Edo⁴¹, czyż nie zachowałaby spokoju, chociaż ktoś ją obraża? Wyobraźmy sobie grupę cenzorów słowo po słowie przedzierających się przez obsceniczne wyrażenia w powieści, którą napisano w oparciu o sformułowania w rodzaju „eleganckie wdychnięcia”⁴², „kwiat na tyłach ogrodu”⁴³, „świeca tryskająca światłem podczas leżenia”⁴⁴ zapożyczone z *Kwiatów śliwy w złotym wazonie*⁴⁵ czy *Cielesnej poduszki*⁴⁶.

(31.01)

que j'en ferais un livre ne ressemblant à aucun autre. Ah, si j'étais de quelques années plus jeune!"; por. idem, *Journal des Goncourt: Mémoires de la vie littéraire*, Paris 1891, s. 298 (Tome cinquième: 1872–1877).

⁴⁰ Woryginalne jest: 大食ひを大松と云ひ差出者を左兵衛次と云ふ。Pierwszy termin *daimatsu* (jak to jest zapisane przez autora, albo alternatywnie *ōmatsu*) – wielka sosna – stanowi określenie obzartucha, które występuje w dialekcie regionu Kantō (Tokio i okolice). Ekwiwalent osoby wścibskiej to *sahyōeji*, który odnosi się do reprezentanta jednej z dawnych formacji wojskowych ochraniającej pałac cesarski.

⁴¹ Jest to odniesienie do słowa *daimatsu*, które zazwyczaj rozumieli jedynie mieszkańcy Tokio (tu tradycyjnie nazywani *edokko*, od dawnej nazwy Tokio – Edo).

⁴² Literalne tłumaczenie chińskiego słowa *pinxiao* 品蕭 (jap. *hinshō*), które w tym kontekście oznacza *fellatio*. Znak 品 oznacza między innymi „wdzięk, elegancja”, natomiast 蕭 to „poszum, wdychanie [wiatru]”, co dodatkowo konotuje kolejne znacznie *pinxiao*, mianowicie rodzaju chińskiego fletu poprzecznego (zwanego jednoznacznie również *qudi* 曲笛), którego falliczny kształt również budzi asocjacje z *fellatio*.

⁴³ Dosłowny przekład chińskiego terminu *houtinghua* 後庭花 (jap. *kōteika*) oznaczającego odby.

⁴⁴ Oryg. chiński termin to *dao jiao zhu* 倒澆燭 (jap. *toyōshoku*) i oznacza on tzw. pozycję „na jeźdźca”.

⁴⁵ Oryginalny tytuł tego dzieła to *Jin Ping Mei* 金瓶梅 (jap. *Kin Pei Bai*). Jest to pierwsza chińska realistyczna powieść obyczajowa anonimowego autora, która pochodzi z XVI wieku (koniec okresu Ming). Opowiada o hulawczym życiu rozpustnego kupca i urzędnika, Ximen Qinga. Do najważniejszych postaci utworu należą kobiety – żony i kochanki Ximena (od imion trzech z nich pochodzi tytuł powieści). Dzieło zawiera liczne, czasem dość naturalistycznie przedstawione sceny erotyczne, przez co często podlegało cenzurze. Zob. polski przekład: *Kwiaty śliwy w złotym wazonie*, tłum. I. Sławińska [=P. Hu], J. Chociłowski, Warszawa 1994.

⁴⁶ *Rou putuan* 肉蒲團 (jap. *Niku buton*) to siedemnastowieczna chińska powieść erotyczna znana również pod tytułami *Huiquanbao* 迴圈報 (*Karmiczny krąg*) lub *Juehouchan* 覺後禪 (*Zen po przebudzeniu*). Jej autorstwo przypisywane jest Li Yu 李漁 (1610–1680). Ze względu na kontrowersyjne treści dzieło było poddawane cenzurze i długi czas zakazane (między innymi z powodu rzekomej swojej alegoryczności mającej *de facto* atakować konfucjański purytanizm). Por. A. Levy, *Jou p'u-tuan*, [w:] *The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature*, ed. W. H. Nienhauser, Bloomington 1986, s. 459–460.

Błędne tłumaczenie

Wszystkowiedzący De Quincey⁴⁷ próbował wskazać błędy w tłumaczeniach niemieckich utworów wykonanych przez Carlyle'a⁴⁸. Filozof z Chelsea⁴⁹, odwrotnie niżby się spodziewano, bardzo serdecznie zareagował na takie obchodzenie się z nim jako młodym talentem, więc De Quincey również podążył za głosem serca i obaj zostali bliskimi przyjaciółmi na długie lata. Nie wiadomo tylko, na czym polegały błędy w tłumaczeniu Carlyle'a. Najzabawniejszym błędem w przekładzie, jaki znam, jest przetłumaczenie słowa „Madonna” jako „żona”. Tłumacz raczej nie znalazł się wśród aniołów, strzegących bram rajy...!

(01.02)

Zabawa znakami⁵⁰

Pewnego razu Kume Masao⁵¹ zapisał nazwisko Shawa⁵² przy użyciu znaków 笑迂⁵³, nazwisko Ibsena⁵⁴ znakami 燠仙⁵⁵, Maeterlincka⁵⁶ znakami 冥照燐火⁵⁷ i Czechowa znakami 知慧豊富⁵⁸. Może dobrze byloby to nazwać „zabawą znakami”? Autor opowieści *Dwie mnisz-*

⁴⁷ Thomas de Quincey (1785–1859) był angielskim pisarzem oraz myślicielem epoki romantyzmu. Istotnie przyczynił się do ukształtowania eseju w literaturze XIX wieku. Znany z utworów *Confessions of an English Opium-Eater* (1822) czy *On Murder Considered as One of the Fine Arts* (1827).

⁴⁸ Thomas Carlyle (1795–1881) – szkocki pisarz społeczny, historyk i filozof historii czasów wiktoriańskich, propagator i współtwórca nurtu historiozofii zwanego heroizmem. Autor *The French Revolution: A History* (1837), *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History* (1841) czy *History of Friedrich II of Prussia* (1858).

⁴⁹ „Filozof z Chelsea” to przydomek Carlyle'a. Odnosi się on bezpośrednio do nazwy dzielnicy Londynu, którą dawniej zamieszkiwało wielu artystów. Choć Carlyle urodził się w Ecclefechan w hrabstwie Dumfriesshire, w 1834 roku przeniósł się do Chelsea i mieszkał tam już do śmierci. Był powszechnie uważany za mizantropa.

⁵⁰ W oryginale: *gikun* 戯訓. Termin ten oznacza sposób podstawiania do znaków chińskich (*kanji*) czytania po japońsku na zasadzie zabawy, w formie wyszukanego rebusu (np. *gyūmei* 牛鳴 „muczenie”, które jest odczytywane jako *mō*, *mō*... も一、も一 „muu, muu”, czy też *mukashi* 昔 „dawno temu”, odczytywane jako *inishie*). Por. T. Majtczak, „How are we supposed to write with something like that? Early employment of the Chinese script to write Japanese as exemplified by the “Man'yōshū”, „Silva Iaponicarum” 2009, fasc. 29/30, s. 59–60.

⁵¹ Kume Masao 久米正雄 (1891–1952) był japońskim dramaturgiem, pisarzem i poetą haiku. Był uczniem Natsume Sōsekiego. Tworzył pod pseudonimem Santei pod koniec okresu Taishō i na początku Shōwa. Jego najbardziej znanym utworem jest *Tsuki yori no shisha* (*Posłaniec z księżycy*, 1933).

⁵² George Bernard Shaw (1856–1950) – irlandzki dramaturg i prozaik, który reprezentował nurt dramatu realistycznego; twórca filozoficznej koncepcji tzw. siły życiowej (Life Force) i ewolucji twórczej (Creative Evolution). Był laureatem Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 1925. Autor *Man and Superman* (1902), *Pygmalion* (1912) czy *Saint Joan* (1923).

⁵³ Odczytanie znaków: Shōu = Uśmiechnięty Ignorant.

⁵⁴ Henrik Johan Ibsen (1828–1906) – dramatopisarz norweski, tworzący w nurcie narodowego romantyzmu. Wiele jego utworów zostało zainspirowanych historią Norwegii, dawnymi skandynawskimi baśniami i wierzeniami ludowymi. Napisał *Peer Gynt* (1867), *Vildanden* (*Dzika kaczką*, 1884), *Fruen fra havet* (*Oblubienica morza*, 1888) czy *Når vi døde vågner* (*Gdy się zbudzimy spośród zmarłych*, 1899).

⁵⁵ Ibusen = Odymiony Czarownik.

⁵⁶ Maurice Maeterlinck (1862–1949) był belgijskim dramaturgiem, poetą, eseistą tworzącym w języku francuskim, laureatem Literackiej Nagrody Nobla w 1911 roku. Do jego najważniejszych dzieł należą między innymi *Les Aveugles* (1890), *Pelléas et Mélisande* (1892), eseje *La Vie des abeilles* (1901).

⁵⁷ Meiterurinka = Błędny Ognik Świecący przy Zamkniętych Oczach.

⁵⁸ Chiehōfu = Obfitość Mądrości.

ki⁵⁹ Suzuki Shōsan⁶⁰ zatytułował swoją rozprawę piętnującą chrześcijaństwo jako *Ha kirishitan*⁶¹. To z pewnością przykład bawienia się znakami w złej intencji.

(02.02)

Haiku

Wierszy Kōyō⁶² nawet obecnie nie da się przyrównać do wspaniałej twórczości dawnych poetów *haikai*⁶³, co nie wynika jedynie z tego, że strofy te pisane są w starym stylu *danrin*⁶⁴. Gdy spojrzymy jednak na jego utwór, nie dziwi fakt, że z pełnego uroku pierwszego pociągnięcia pędzla nagle powstaje sosna⁶⁵. Jego atutem jest precyzja, a zarysy kamieni z rosnącymi tu i ówdzie pojedynczymi trawami dają niezapomniany efekt. Nie jest oczywiste, że to z powodu krótkich strof. Nie widzę też innej przyczyny w tym, że Kyōka⁶⁶, talent z Ushigome⁶⁷, swoimi wierszami dalece przerósł swojego mistrza. Tak czy inaczej, musi

⁵⁹ *Ninin bikuni* 二人比丘尼 (*Dwie mniszki*) to dwutomowy utwór z gatunku *kanazōshi* (siedemnastowieczne opowieści rozrywkowe pisane jap. pismem sylabicznym), który powstał około 1644 roku. Opowiada losy dwóch owdowiałych kobiet, które w poczuciu nietrwałości świata doczesnego (idea *mujō*) wstąpiły do klasztoru. Snując swoją historię, mniszki wyjaśniają czytelnikowi nauki buddyjskie.

⁶⁰ Suzuki Shōsan 鈴木正三 (1579–1655) był samurajem służącym u sioguna Tokugawy Iejasu; uczestniczył między innymi w Bitwie pod Sekigaharą. W 1621 roku porzucił miecz i wstąpił do buddyjskiego klasztoru zen. Jest autorem *Mōanjō* 盲安杖 (*Bezpieczna laska dla ślepeca*, 1619), *Ninin bikuni* (1664) czy *Roankyō* 驢鞍橋 (*Most oślego siodła*, 1648).

⁶¹ Przekładając bezpośrednio tytuł *Ha kirishitan* 破鬼理死端 na język polski, będzie on znaczył „Zniszczenie chrześcijaństwa”. Cały jego rzeczywisty wydźwięk polega jednak na specyficznym doborze znaków do jego zapisania. Suzuki dopasował bowiem znaki oznaczające między innymi diabła (*ki* 鬼) i śmierć (*shi* 死). Patrząc zatem na znaki od strony semantycznej, tytuł można odczytywać jako „Obalenie diabła i śmierć jego prawom”. Diabłem miało to być właśnie chrześcijaństwo.

⁶² Ozaki Kōyō 尾崎紅葉 (1867–1903), właśc. Ozaki Tokutarō 徳太, był japońskim pisarzem, poetą i dziennikarzem. Studiował i popularyzował poezję haiku. Opublikował kilka powieści: *Ninin bikuni irozange* 二人比丘尼色懺悔 (*Miłosne wyznanie dwóch mniszek*, 1889), *Kyara makura* 伽羅枕 (*Poduszka o woni aloesowego drewna*, 1890), *Sanninzuma* 三人妻 (*Trzy żony*, 1892), *Tajō takon* 多情多恨 (*Wiele uczuć, wiele żalości*, 1896), z których najbardziej znana jest *Konijiki yasha* 金色夜叉 (*Złoty demon*).

⁶³ *Haikai* 俳諧 (zapisywane również 誹諧) to gatunek poezji popularnej, który rozwijał się od okresu Edo (XVII–XIX wiek). Słowo *haikai* znaczy „zabawne” i odnosi się do żartobliwej pieśni wiązanej (tzw. *haikai no renga*), która rozwijała się w średniowieczu. W wąskim znaczeniu wysublimowana forma *haikai* znaczy *haiku*, czyli „strofy [pochodzące od] *haikai*” i ma charakter siedemnastozgłoskowego epigramatu. Por. M. Melanowicz, *Literatura japońska*, t. 1: *Od VI do połowy XIX wieku*, Warszawa 1994, s. 51–52.

⁶⁴ *Danrin* 談林 (dosł. las dysput) to nazwa jednej z trzech szkół *haikai*, które rozwinęły się w XVII wieku. Jej założycielem był Nishiyama Sōin 西山宗因 (1605–1682), który postulował umasowienie *haikai* i sięganie do wszystkich zjawisk życia jako tematyki godnej tej formy lirycznej. Por. ibidem, s. 364.

⁶⁵ Jest to aluzja do wątku z bestsellerowej powieści Ozakiego – sosny w *Konijiki yasha*. To właśnie rosnąca nad brzegiem morza wielka sosna stała się miejscem rozłąki dwójki głównych bohaterów powieści, Hazamy Kan’ichiego i jego ukochanej, Shigisawy Miyi. Tak zwana *Omiya no matsu* (Sosna Miyi) to rzeczywiste drzewo stojące u brzegu morza w mieście Atami w pref. Shizuoka. Nazwę taką nadał jej uczeń Ozakiego – Oguri Fūyō 小栗風葉 (1875–1926), który w sierpniu 1918 roku postawił tam kamienną płytę upamiętniającą scenę z *Konijiki yasha*. Więcej na temat powieści zob. idem, *Literatura japońska*, t. 2: *Proza XX wieku*, Warszawa 1994, s. 38–39.

⁶⁶ Izumi Kyōka 泉鏡花 (1873–1939), właśc. imię Kyōtarō 鏡太郎 – japoński pisarz i dramaturg. Debiutował tzw. powieścią ideową *Yakōjunsu* 夜行巡査 (*Policjant na nocnej służbie*, 1892). Z czasem stworzył własny „styl Kyōki” w duchu romantyzmu. Autor między innymi *Gekashitsu* 外科室 (*Sala operacyjna*, 1895), *Kōya hijiri* 高野聖 (*Świątobliwy z góry Kōya*, 1900), *Uta andon* 歌行燈 (*Lampion pieśni*, 1909).

⁶⁷ W oryginale: *gyōmon no shūsai* 牛門の秀才. Określenie to odnosi się do faktu, że Izumi Kyōka był uczniem Ozakiego Kōyō, który mieszkał w Ushigome, części tokijskiej dzielnicy Shinjuku. Co więcej, Kyōka wraz z Oguri Fūyō byli nazywani „dwójką utalentowanych uczniów Kōyō” (jap. *Kōyō monka no nishūsai* 紅葉門下の二秀才).

dziwić postawa Saitō Ryoku'u⁶⁸, który ukrywał swoje rozległe zdolności, aż ostatecznie nie było różnicy między jego strofami a strofami jego przyjaciela, Enmona Sakukoku⁶⁹.

(04.02)

Sosnowa aleja

Czytałem jakiś czas temu w gazecie o powodach, dla których należy wyciąć aleję sosen na trakcie Tōkaidō⁷⁰. Początkowo wyglądało na to, że wykarczowanie alei będzie nieuniknione w związku z modernizacją szlaku, ale jeśli pomyśli się o tym, że z tego powodu należy wyciąć setki pni i konarów na długości trzech kilometrów, czy nie zaczynamy ich cenić jeszcze bardziej niż do tej pory? Istnieje utwór Paula Claudela⁷¹, który powstał, gdy ten był w Japonii i zobaczył ową aleję sosen na trakcie Tōkaidō⁷². Trzeba przyznać, że jest piękny niczym ilustrację Reisaia⁷³, które zawierają delikatne, maskujące dymki oraz przedstawiają powalone wielkie konary i głązy. A teraz ta sosnowa aleja ma być zniszczona. Może gdyby usłyszał o tym Claudel, te żółtodzioby wystraszyłyby się i nie mogąc znieść ciężkich jego westchnień, odpuściłyby sobie jej zagarnięcie...

(05.02)

⁶⁸ Saitō Masaru 斎藤賢 (1868–1904), znany lepiej jako Saitō Ryoku'u 斎藤緑雨, był pisarzem, aforystą i krytykiem literackim. Jego reprezentatywne utwory to między innymi *Seiganhakutō* 青眼白頭 (*Ciepłe spojrzenie, srebrzysta głowa*, 1889), *Abura jigoku* 油地獄 (*Tłuste piekło*, 1891), *Kakurenbo* かくれんぼ (*Zabawa w chowanego*, 1891).

⁶⁹ Oryginalny zapis imienia i nazwiska to 沿門擲黒. Przypuszczalnie chodzi o jakiegoś mniej znanego poetę; na chwilę obecną brak jakichkolwiek informacji biograficznych.

⁷⁰ Tōkaidō 東海道 (dosł. „nadmorski szlak na wschód”) to najważniejszy z pięciu głównych szlaków komunikacyjnych, który łączył dawną stolicę Kioto (centralną Japonię) z płn.-wsch. regionami Japonii. Już od VIII wieku podróżowali tą drogą urzędnicy państwowi, w późniejszych czasach władza wojskowa z siedzibą w Kamakura, a od XVII wieku mieszkańcy Edo (dzisiejsze Tokio). Tōkaidō było częstym tematem w sztuce i literaturze.

⁷¹ Paul Claudel (1868–1955) – poeta i dramaturg francuski (przedstawiciel symbolizmu), dyplomata. Członek Akademii Francuskiej. Jego utwory silnie nawiązywały do wiary katolickiej, a do najważniejszych jego dzieł zalicza się tomy poezji: *Corona beniginitatis Anni Dei* (*Wieniec łask Roku Pańskiego*, 1915), *Feuilles de saints* (*Zapiski o świętych*, 1925), sztuki teatralne: *L'Otage* (*Zakładnik*, 1911) czy *L'annonce faite à Marie* (*Zwiastowanie*, 1912).

⁷² Chodzi o esej *Le pin* (Sosna), w którym Claudel pisał: „Tels, le long de la vieille route tragique du Tokkaido, j'ai vu les pins soutenir leur lutte contre les Puissances de l'air. En vain le vent de l'Océan les couche : agriffé de toutes ses racines au sol pierreux, l'arbre invincible se tord, se retourne sur lui-même, et comme un homme arc-bouté sur le système contrarié de sa quadruple articulation, il fait tête, et des membres que de tous côtés il allonge et replie, il semble s'accrocher à l'antagoniste, se rétablir, se redresser sous l'assaut polymorphe du monstre qui l'accable. Au long de cette plage solennelle, j'ai, ce sombre soir, passé en revue la rangée héroïque et inspecté toutes les péripéties de la bataille”. Por. P. Claudel, *Le pin*, [w:] idem, *Connaissance de l'Est*, Paris 1920, s. 119–120.

⁷³ Reesai 霊彩 (XV wiek) był mnichem buddyjskim, który zajmował się malarstwem w stylu zen.

Sosny wzdłuż traktu Tōkaidō.
Fotografia z 1865 roku wykonana przez Felice'a Beato
(źródło: Wikimedia Commons, dostęp: 25.06.2017)

Japonia

Mówiłem już o Chinach córki Gautiera. José Maria de Heredia⁷⁴ w podobny sposób tworzy japoński „inny świat”. Piękna dziewczyna, szarpiąc struny lutni *biwa*, czeka za bambusowymi zasłonami na przyjscie wojownika w zbroi. To nie tak, że początkowo nie wygląda to na Japonię. Jednak świat z tego wiersza (*Le samourai*)⁷⁵, namalowany bielą jedwabiu, laką i złotem, jest raczej jedynie złudnym, parnasistowskim zwierciadłem snów. Co więcej, gdyby można było nanieść na mapę lokalizację zwierciadła snów Heredii, byłoby ono zapewne położone blisko Francji, lecz daleko od Japonii. Cóż poradzić na to, że w Grecji Goethego⁷⁶ z ust wojowników walczących pod Troją⁷⁷ nie znika cienka warstwa piany monachijskiego piwa? To niesamowite, że narodowości istnieją nawet w wyobraźni!

(06.02)

⁷⁴ Właśc. José-María de Hérédia Girard (1842–1905) – był francuskim poetą pochodzenia kubańskiego. Tworzył w nurcie parnasizmu i symbolizmu, a jego utwory były inspirowane malarstwem Gustave’a Moreau. Autor zbioru sonetów *Les Trophées* (*Trofea*, 1893).

⁷⁵ Akutagwa odnosi się do pierwszej zwrotki poematu, który brzmi następująco: „D’un doigt distrait frôlant la sonore biva, / A travers les bambous tressés en fine latte, / Elle a vu, par la plage éblouissante et plate, / S’avancer le vainqueur que son amour rêva. [...]”; por. utwór *Le samourai* zawarty w: J. M. de Heredia, *Poésies complètes: les trophées, sonnets et poèmes divers*, Paris 1982, s. 132.

⁷⁶ Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) – niemiecki poeta, dramaturg, prozaik, uczonek, polityk przełomu XVIII i XIX wieku, uznawany za jednego z najbardziej znaczących twórców w skali światowej. Autor takich dzieł jak: *Die Leiden des jungen Werther* (*Cierpienia młodego Wertera*, 1774), *Iphigenie auf Tauris* (*Ifigenia w Taurydzie*, 1787), *Faust* (1773–1832).

⁷⁷ Aluzja do dramatu Goethego, *Fausta*. W drugiej części tego dzieła pisarz przedstawia między innymi świat mitologii greckiej, pojawia się postać Heleny Trojańskiej i Arkadii.

Taiga

Jest wielu japońskich malarzy, lecz nie sądzę, żeby byli oni obdarzeni równie wielkim talentem, co Kyūka Sanshō⁷⁸. Jednak nawet ów Taiga⁷⁹ przez blisko trzydzieści lat lamentował, że jego zdolności nie rozwijają się tak, jakby tego pragnął, i poprosił Giona Nankaia⁸⁰, żeby został jego nauczycielem. Był on lepszym malarzem niż porywczy Taiga i być może dlatego mógł zrozumieć jego rozpaczliwe zniecierpliwienie zbyt wolnymi postępami. Tym, czego w kółko powinniśmy się uczyć, to pomysłowość Kyūki Sanshō, który nie mylił się w kwestii praktykowania swej sztuki nawet po osiągnięciu oświecenia⁸¹.

(07.02)

Wiedźmy

Angielskie słowo *witch* jest przeważnie tłumaczone jako wiedźma⁸², ale zdecydowanie nie można tak określić młodej i atrakcyjnej czarownicy. W utworach takich jak *Prekursor*⁸³

⁷⁸ Kyūka Sanshō 九霞山樵 to alternatywne nazwisko Ike no Taiga.

⁷⁹ Ike no Taiga 池大雅 (1723–1776) był wybitnym malarzem i kaligrafem tworzącym w środkowym okresie Edo. Naśladowując warsztat takich artystów, jak Gion Nankai, Yanagizawa Kien oraz Sakaki Hyakusen, stał się jednym z głównych twórców *bunjinga* 文人画 (malarstwo w stylu *nanga*). Uznanie zyskał dzięki ilustrowanym wachlarzom, a później także zdobionym parawanom i przepierzeniom *fusuma*. Przyjaźnił się z wybitnym poetą haiku i malarzem Yosa Busonem 与謝蕪村 (1716–1784). W 1771 roku wspólnie stworzyli dzieło pt. *Jūben jūgi jō* 十便十宜帖 (*Album dziesięciu wygod i dziesięciu przyjemności*), które dwa wieki później, rozproszone, było kolekcjonowane przez laureata Literackiej Nagrody Nobla z 1968 roku, Kawabatę Yasunarię 川端康成 (1899–1972).

⁸⁰ Gion Nankai 祇園南海 (1676–1751) – był konfucjanistą, malarzem, tworzył poezję chińską. Jest uznawany za jednego z głównych prekursorów japońskiego *bunjinga*. Jego prace miały ogromny wpływ na działalność malarską między innymi Yosa Busona, Itō Jakuchū 伊藤若冲 (1716–1800), Sogi Shōhaku 曾我蕭白 (1730–1781). Do jego reprezentatywnych dzieł zalicza się *Gama Ri Tekkai senninzu* 蝦蟇鉄拐仙人図 (*Ilustracje taoistycznych nieśmiertelnych: Li Tieguai i Liu Haichan*, ok. 1760).

⁸¹ Woryginalne pojawia się fraza *shōtai chōyō* 聖胎長養, która dosłownie oznacza „długi trening świętego źródła” (*shōtai* można również tłumaczyć jako „święty embrion”). Sformułowanie to odnosi się do zenistycznej praktyki medytacji lub duchowego samokształcenia już po osiągnięciu przez daną osobę oświecenia (skr. *bodhi*, jap. *satori*). W literaturze klasycznej opisanych jest wiele przykładów mistrzów zen, którzy poznawszy *bodhi*, przenieśli się w górskie ostępy, aby tam w odosobnieniu przez resztę życia rozwijać swoje duchowe wyzwolenie (jak na przykład Nanyang, który spędził tak czterdzieści lat życia). Por. *Dialogues in a Dream. The Life and Zen Teachings of Musō Soseki*, transl. T. Y. Kirchner, Somerville 2015, s. 17.

⁸² Akutagawa jako japoński ekwiwalent angielskiego *witch* zaproponował *yōba* 妖婆, co semantycznie odpowiada wyrazom „wiedźma”, „jędza”, „czarownica”.

⁸³ Chodzi *de facto* o dzieło *Воскресшие боги. Леонардо да Винчи* (Zmartwychwstanie bogów. Leonardo da Vinci, 1900), czyli jeden z utworów opisujących dzieje wielkich postaci historycznych. W *Kottōkan* pojawia się jednak tytuł *Senkaku* 先覚者, czyli w tłumaczeniu „Pionier”, „Prekursor”. Nie jest to oryginalne rozwiązanie Akutagawy, a wykorzystanie japońskiej translacji tytułu dzieła Mierieżkowskiego, które było pośrednim przekładem z języka angielskiego. Pierwszym tłumaczeniem tej powieści na angielski było *The Romance of Leonardo da Vinci: the Forerunner* autorstwa Herberta Trenchy z 1904 roku. Akutagawa oparł się zatem na wariacie zaproponowanym przez tłumacza japońskiego, czyli wykorzystaniu podtytułu powieści z przekładu angielskiego. W tym miejscu należy jednak postawić znak zapytania, czy definitywnie tak właśnie było. O ile niekwestionowanym faktem jest to, że Akutagawa powielił zabieg z przekładu japońskiego, o tyle budzi wątpliwości sam tytuł. W wydany w 1915 roku pierwszym tłumaczeniu *Воскресшие боги...* (przekład Togawy Shūkotsu) pojawia się tytuł *Senkaku* 先覚, natomiast w opublikowanym rok później przekładzie Tanizakiego Seiji tytuł brzmiał już *Senkusha* 先駆者 (synonimiczne znaczenie jak *senkaku* [sha]). Wynika z tego, że albo Akutagawa błędnie posłużył się istniejącą wersją tytułu po japońsku, albo świadomie ją zmodyfikował, a co jeszcze bardziej prawdopodobne – znał przekład angielski i zaproponował własną wersję tytułu.

Mereżkowskiego⁸⁴, *Córka Joria*⁸⁵ D’Annunzio⁸⁶ lub – choć to o wiele gorsze dzieło – *Witch of Prague*⁸⁷ Crawforda⁸⁸ opisane są czarownice o pięknych twarzach. Gdyby poszukać dokładniej, znalazłoby się jeszcze więcej takich przykładów. Nie da się jednak zaprzeczyć, że – podobnie jak siwowłose, bladolice wiedźmy – te też obdarzone są dość nieprzeciętnymi charakterami. Może należałoby nazwać Scotta⁸⁹ i Hawthorne’a⁹⁰ – choć żyli już jakiś czas temu – współczesnymi pisarzami angloamerykańskimi najlepiej portretującymi wiedźmy⁹¹ (podobnie jak Kiplinga⁹² dzięki opowiadaniu *The Courting of Dinah Shadd*⁹³)? Nie ma niczego niezwykłego w tym, że również powieści Hardy’ego⁹⁴ nawiązują do czarownic. Jedną z nich jest też Elizabeth Endorfield, bohaterka znanej powieści *Under the Greenwood*⁹⁵. W Japonii znane są tylko górskie wiedźmy i baby jagi⁹⁶; nie ma tu stuprocentowych czarownic. Yexinzi pojawiająca się na kartach chińskiego zbioru *Yetan suilu*⁹⁷ jest bliska japońskiemu wyobrażeniu o wiedźmach.

(08.02)

⁸⁴ Dmitrij Siergiejewicz Mierieżkowski (1865–1941) – rosyjski poeta, pisarz, krytyk literacki, filozof, jeden z twórców rosyjskiego symbolizmu. Pisał powieści historyczne, między innymi *Смерть богов. Юлиан Отступник (Śmierć bogów. Julian Apostata, 1895), Антихрист. Пётр и Алексѣй (Antychryst. Piotr i Aleksy, 1904–1905), Рождение богов. Тутанкамон на Крыме (Narodziny bogów. Tutanchamon na Krecie, 1925).*

⁸⁵ Oryginalny tytuł tego dramatu z 1904 roku to *La figlia di Jorio*. Dzieło częściowo napisane w lokalnym dialekcie Abruzzo opowiada historię miłości między pasterzem owiec a młodą banitką, która w tragicznych okolicznościach oddała dla ukochanego własne życie, spłonawszy na stosie.

⁸⁶ Gabriele D’Annunzio (1863–1938) – włoski poeta, dramaturg i prozaik. Sławę pisarską zyskał zwłaszcza dzięki *Trionfo della morte (Triumf śmierci, 1894)*, bestsellerowej powieści ukazującej relacje miłosne splecione ze śmiercią. Jego inne utwory to na przykład *L’innocente (Niewinne, 1892)*, *Le Vergini delle Rocce (Dziewice wśród skał, 1895)*, *Il fuoco (Ogień, 1900)*.

⁸⁷ *The Witch of Prague (Wiedźma z Pragi)* to mroczna, okultystyczna opowieść miłosna powstała w 1891 roku, która choć zawiera liczne refleksje filozoficzne, a także opisy fascynacji wiedzą o ludzkim umyśle, może być uznawana za przykład *gothic horror*.

⁸⁸ Francis Marion Crawford (1854–1909) – amerykański pisarz, znany głównie ze swoich powieści, których akcja była osadzona najczęściej we Włoszech, a także opowieści niesamowitych i fantastycznych. Autor *Khaled: A Tale of Arabia (1891)*, *Corleone (1897)*, *Ave Roma Immortalis (1898)* czy *Gleanings from Venetian History (1905)*.

⁸⁹ Walter Scott (1771–1832) – szkocki poeta i powieściopisarz doby romantyzmu. Interesował się folklorem i historią Szkocji, co przełożyło się na tematykę jego powieści historycznych. Do jego ważniejszych dzieł należą: *Rob Roy (1817)*, *Ivanhoe (1819)*, *Kenilworth (1821)*, *The Talisman (1825)*, *Count Robert of Paris (1832)*.

⁹⁰ Nathaniel Hawthorne (1804–1864) – jeden z najbardziej wpływowych twórców literatury amerykańskiej XIX wieku, który wraz z Edgarem Allanem Poe jest uważany za wybitnego znawcę mrocznych stron ludzkiej psychiki. Tworzył w duchu romantyzmu, a jego proza charakteryzująca się mrokiem i grozą, mocno religijna, silnie nawiązywała do problematyki grzechu pierworodnego, konfliktu winy i odkupienia. Autor *Twice-Told Tales (1837)*, *The Scarlet Letter (1850)*, *The House of the Seven Gables (1851)* czy *Marble Faun (1860)*.

⁹¹ Scott jest autorem między innymi *Letters on Demonology and Witchcraft (1830)*, natomiast Hawthorne brał udział w słynnym procesie czarownic z Salem w XVII wieku, czego pokłosiem jest powieść *The House of the Seven Gables*.

⁹² Joseph Rudyard Kipling (1865–1936) był angielskim prozaikiem i poetą, który światową sławę zyskał dzięki przygodowym opowieściom dla młodzieży, a także wierszom o brytyjskich żołnierzach służących w koloniach. W roku 1907 otrzymał Literacką Nagrodę Nobla. Autor *The Light That Failed (1891)*, *The Naulahka: A Story of West and East (1892)*, *Barrack-Room Ballads (1892)*, *The Jungle Book (1894)* czy *Kim (1901)*.

⁹³ W opowiadaniu *The Courting of Dinah Shadd* jest ukazana moc przekleństwa i złorzeczenia, w tym wypadku na przykładzie miłości Dinah Shadd i żołnierza Mulvaneya.

⁹⁴ Thomas Hardy (1840–1928) – angielski pisarz i poeta, przedstawiciel naturalizmu. Akcja większości jego utworów rozgrywa się w półmitycznym hrabstwie Wessex. Do najważniejszych jego dzieł należą: *Tess of the d’Urbervilles: A Pure Woman (1891)*, *Far from the Madding Crowd (1874)*, *Jude the Obscure (1895)*.

⁹⁵ Pełny tytuł tej powieści to *Under the Greenwood Tree: A Rural Painting of the Dutch School*. Hardy opublikował ją anonimowo w 1872 roku. Postać Elizabeth Endorfield pojawia się w trzecim rozdziale, gdzie wprost jest opisywana jako czarownica.

⁹⁶ W oryginale: *yamauba* (też *yamanba*) 山姥, co dosłownie oznacza „górską staruchę”. Drugie słowo to *onibaba* 鬼婆, czyli „demoniczna starucha”.

⁹⁷ *Yetan suilu* 夜譚隨錄 (jap. *Yatan zuiroku*) to chiński zbiór opowieści niesamowitych z 1791 roku. Ich autorem jest mandżurski pisarz He Bang’e 和邦額 (XVIII wiek).

Jujutsu

Słyszałem, że za każdym razem, gdy mówi się o Japonii, ludziom z Zachodu przychodzi do głowy *jūjutsu*⁹⁸. Może dlatego w jednym z rozdziałów *Buntu aniołów*⁹⁹ Anatole’a France’a¹⁰⁰ pojawia się fragment, w którym aniołowie, przybywszy nie do Japonii, a do Paryża, dopadają francuskiego policjanta i efektownie nim rzucają. Podobno również główny bohater cyklu powieści detektywistycznych Maurice’a Leblanca¹⁰¹, dżentelmen-włamywacz Arsène Lupin, uczył się *jūjutsu* intensywniej niż Japończycy. Jednak we współczesnych powieściach japońskich jedynym przykładem bohatera, który do końca zgłębia niezwykłość *jūjutsu*, jest Kiritarō z powieści Izumiego Kyōki *Pieśń peonii*¹⁰². Czyż prorocy mogą nie lamentować nad tym, że *jūjutsu* nie należy do naszej ojczyzny? Zabawne to doprawdy.

(10.02)

Wczorajsza elegancja

Zhao Oubei¹⁰³ mówił w *Wumen zashi*¹⁰⁴:

„Zobaczywszy sztuczne ognie, oceniam je dokładnie;
nieznane wcześniej piękno to również uluda.
Od teraz nie będę śnił o bujnym kwieciu,
lecz o czystej smużce pary, unoszącej się nad herbatą”.

⁹⁸ *Jūjutsu* 柔術, dosł. „sztuka łagodności, miękkości”, to tradycyjna, japońska sztuka walki wręcz, bez broni lub z użyciem małego oręża, stosowana w ataku i obronie.

⁹⁹ Oryginalny tytuł: *La Révolte des anges*. Powieść powstała w 1913 roku.

¹⁰⁰ Anatole France, właśc. Jacques Anatole Thibault (1844–1924) – był francuskim poetą, prozaikiem i krytykiem, przedstawicielem parnasizmu. W 1921 roku otrzymał Literacką Nagrodę Nobla. Autor licznych powieści satyryczno-heroikomicznych, między innymi *Thaïs* (*Tais*, 1890), *L’Île des Pingouins* (*Wyspa pingwinów*, 1908), *Les dieux ont soif* (*Bogowie łakną krwi*, 1912).

¹⁰¹ Maurice Leblanc (1864–1941) był francuskim pisarzem i nowelistą, twórcą cyklu powieści detektywistycznych. Napisał *L’Aiguille creuse* (*Tajemnica wydrążonej iglicy*, 1909), *Le Bouchon de cristal* (*Kryształowy korek*, 1912), *La Comtesse de Cagliostro* (*Hrabina Cagliostro*, 1924).

¹⁰² Oryginalny tytuł: *Shakuyaku no uta* 芍薬の歌. Utwór powstał w 1918 roku.

¹⁰³ Zhao Oubei 趙甌北 (jap. Chō Ōboku, 1727–1814), znany bardziej jako Zhao Yi 趙翼 (jap. Chō Yoku), był chińskim poetą i historykiem okresu dynastii Qing. Autor *Gaiyu congkao* 陔餘叢考 (Zapiski z okresu żałoby, 1791), *Oubei shi chao* 甌北詩鈔 (Wybór wierszy Oubeia, 1791), *Ershier shizhaji* 二十二史劄記 (Komentarze czytelnicze do dwudziestu czterech historii, 1800) czy *Yanpu zaji* 簞曝雜記 (Rozmaite zapiski wygrzewającego się pod okapem, 1810).

¹⁰⁴ *Wumen zashi* (jap. *Gomon zasshi*) 吳門雜詩 (*Rozmaite wiersze szkoły Wu*), gdzie Wu oznacza dawną nazwę jednego z państw w Epoce Trzech Królestw. Brak informacji na temat tego tekstu w większości dostępnych źródeł leksykograficznych. Jest to najprawdopodobniej tytuł zbioru chińskich wierszy z XIX wieku. Wiersze z tej antologii są wspomniane między innymi w: Li You 李猷, *Jindaishi xuanjie* 近代詩選介 (*Wybór nowoczesnych wierszy*), Taipei 1995, s. 190–191.

W wierszu z Shantang¹⁰⁵ mówi zaś tak:

„Lżej jest starcowi wejść do krainy szczęśliwości,
gdy wciąż pamięta minioną radość z oglądania sztucznych ogni
i umalowaną kobietę z restauracji, poznaną w dawnych dniach.
Teraz podobny jest mnichowi zen, który opuścił świątynię”.

Trzeba przyznać, że coś w nastroju jego wierszy nasuwa na myśl poezję Nagai Kafū¹⁰⁶.

(11.02)

Wymowa

Odkąd nakładem oficyny Quantina¹⁰⁷ nazwisko Edgara Allana Poe wydrukowano jako Poë, w różnych miejscach, począwszy od Francji, zaczęto wymawiać je jako Po-e. Byłem kiedyś nauczycielem literatury angielskiej i słyszałem czasem, jak również profesor Lawrence¹⁰⁸ wymawiał je jako Po-e. To oczywiste, że łatwo pomylić wymowę zachodnich nazwisk, ale w przypadku takich ludzi jak Whitman¹⁰⁹ czy Emerson¹¹⁰, uwielbianych prawie niczym nasz Budda, błędny akcent sprawia okropnie nieprzyjemne wrażenie. Nie można tego lekceważyć.

(13.02)

¹⁰⁵ Shantang 山塘 (jap. Santō) odnosi się do nazwy historycznej ulicy lub kanału o tej samej nazwie, znajdującego się obecnie w płn.-zach. części miasta Suzhou 蘇州 w prowincji Jiangsu 江蘇. Dzieje tego ważnego kulturalnie miejsca sięgają okresu Tang, gdy w 825 roku (za życia jednego z najwybitniejszych poetów chińskich, Bai Juyi, który był zarządcą tamtejszej okolicy) rozpoczęto budowę kanału na rzece Shantang (tzw. Shantang he 山塘河), długości niemal czterech kilometrów (czyli około 7 li, od których wzięła się inna nazwa tego miejsca – Shantang Siedmiu Li). Rozciągająca się po obu stronach kanału Ulica Shantang (chiń. Shantang jie 山塘街) stała się centrum handlu i kultury w czasach dynastii Ming i Qing. Była nazywana „ulicą nr 1 wśród najstarszych chińskich ulic”. Dzięki doskonałej lokalizacji, bliskości wody i komunikacji została okrzyknięta „miniaturą dawnego Suzhou i oknem na kulturę Wu”. Cytowany przez Akutagawę wiersz Zhao Oubeia zawarty jest w zbiorze wierszy jego autorstwa, mianowicie w *Oubei ji* 甌北集 (*Antologia Oubeia*, 1812). Pojawia się w kontekście powrotu do rodzinnych stron nad jezioro Tai (chiń. Tai hu 太湖), do którego przylega Suzhou. Jest to zbiór nawiązujący do biografii poety, który również na starość powrócił w rodzinnej miejscowości w Wujin 武進, położonej kilkanaście kilometrów od dzisiejszego Suzhou. Por. tekst oryginalny *Oubei ji*, wersja elektroniczna na stronie „Chinese Text Project”, <http://ctext.org/> [dostęp: 27.06.2017].

¹⁰⁶ Nagai Kafū 永井荷風 (1879–1959), właśc. imię Sōkichi 壯吉, był japońskim pisarzem i eseistą. Inspirowała go twórczość okresu Edo oraz dzieła pisarzy francuskich, głównie Émile’a Zoli. Autor *Amerika Monogatari* あめりか物語 (*Opowieści amerykańskie*, 1908), *Udekurabe* 腕くらべ (*Rywalizacja*, 1916–1917), *Tsuyu no atosaki* (Pora deszczowa, 1931) czy *Bokutō kidan* 墨東綺譚 (*Dziwne opowieści znad rzeki Sumidy*, 1937).

¹⁰⁷ Chodzi o wydawnictwo Maison Quantin, którego założycielem był Albert Marie Jérôme Quantin (1850–1933), bibliofil, wydawca i pisarz francuski.

¹⁰⁸ Dr John Williams (1850–1916) nauczał literatury angielskiej na Cesarskim Uniwersytecie w Tokio od 1906 roku aż do swojej śmierci.

¹⁰⁹ Walter Whitman (1819–1892) – amerykański poeta, uznawany za jednego z prekursorów współczesnej literatury amerykańskiej, „największego amerykańskiego poeetę” oraz ojca wiersza wolnego. W jego dorobku znajduje się między innymi kontrowersyjny, epatujący erotyką zbiór wierszy *Leaves of Grass* (1855), a także *Drum-Taps* (1865), *Democratic Vistas* (1871) czy *Memoranda During the War* (1876).

¹¹⁰ Ralph Waldo Emerson (1803–1882) był amerykańskim poetą i eseistą oraz jednym z najbardziej wpływowych myślicieli i pisarzy XIX wieku. Tworzył głównie w nurcie romantyzmu. Napisał *Nature* (1836), *The American Scholar* (1837) czy *Representative Men* (1850).

Arogancja

Podczas pewnego spotkania młodych pisarzy ktoś rozpoczął przemowę od słów „My, literaci...”. Stojący z boku Balzac nagle przerwał mu i powiedział: „To chyba jakiś żart, że mamy udawać, iż jesteśmy sobie równi”. Dwóch czy trzech literatów natychmiast zarzuciło mu arogancję. Ja jednak dotąd nie spotkałem ani jednej osoby, która dorównywałaby Balzacowi. Rozumie się samo przez się, że nie słyszałem też o tym, by tych dwóch czy trzech dało radę napisać *Komedię ludzką*¹¹¹.

(15.02)

Tytoń

Tytoń zaczął być znany na świecie po odkryciu Ameryki. Mówienie, że zwyczaj palenia istniał również w Egipcie, Arabii czy Rzymie, to szczególnie błęd pokroju ślepca. Wiadomo, że rdzenni mieszkańcy Ameryki lubili palić i, kiedy Kolumb przybył do Nowego Świata, znali już cygara, tytoń i tabakę. To śmieszne, że tak naprawdę samo słowo *tabako*¹¹² oznacza nie nazwę rośliny, lecz fajkę niezbędną do skosztowania tytoniowego dymu. Innowacją związaną z paleniem wprowadzoną przez białych Europejczyków była właściwie zaledwie jedna rzecz – wynalezienie papierosów, dzięki którym palenie stało się wygodniejsze. Według *Wakan sansai zue*¹¹³ rudowłosy kapitan¹¹⁴ południowych barbarzyńców przywiózł do Japonii coś przypominającego papierosy. Kiedy fajki *kiseru*¹¹⁵ marki Murata¹¹⁶ nie były jeszcze powszechnie znane, na skąpanych w ciepłym, wiosennym słońcu ulicach Yamaguchi¹¹⁷ nasi przodkowie, już wtedy trzymając w ustach papierosy, patrzyli z podziwem na krzyż na Kościele Pana Niebios¹¹⁸ i podziwiali pomysłową zachodnią kulturę.

(24.02)

¹¹¹ Oryg. *La Comédie humaine* – cykl powieści i opowiadań Balzaca.

¹¹² W języku japońskim słowo *tabako* 煙草 (dosł. dymiące [przy spalaniu] ziele) może oznaczać zarówno tytoń, jak i papierosy, przy czym dziś jest używane głównie w tym drugim znaczeniu.

¹¹³ *Wakan sansai zue* 和漢三才圖會 (*Japońsko-chińska ilustrowana encyklopedia wszechrzeczy*, 1712) to rodzaj leksykonu w stylu chińskich leishu (jap. ruisho; dosł. książki kategoryzujące), które podzielone na 105 tomów w 81 woluminach, zawierają informacje o *sansai* 三才, czyli o [dosł. „trzech potencjałach”] rzeczach nieba, ziemi i ludzi (mianowicie różnych dziedzinach życia codziennego, rzemiośle, świecie przyrodniczym i tak dalej). Kompilatorem dzieła był Terajima Ryōan 寺島良安 (1654–ok.1720), lekarz z Osaki. Encyklopedia ta opiera się na treściach opracowania z dynastii Ming zatytułowanego *Sancai tuhui* 三才圖會 (*Ilustrowane kompendium o wszechrzeczy*, 1607) autorstwa Wang Qi.

¹¹⁴ W oryginale: *kapitan* 甲比丹 (w innych wersjach także 甲必丹). Jest to zapis znakowy portugalskiego *capitão*. Z punktu widzenia sytuacji politycznej na początku XVIII wieku, określenie *kapitan* może się również odnosić do niderlandzkiego *kapitein*, gdyż wtedy do Japonii mogły zawijać, na dodatek w niezwykle ograniczonym zakresie, jedynie statki holenderskie.

¹¹⁵ *Kiseru* 煙管 to rodzaj japońskiej fajki (przypominającej lufkę [cygarniczkę] z długim cybuchem i zakrzywioną małą główką), w której spalano *kizami*, czyli włosowato pocięty tytoń. Już kilka dekad od pojawienia się tytoniu w Japonii, co zaszło w latach siedemdziesiątych XVI wieku, *kiseru* stało się bardzo popularną używką.

¹¹⁶ Murata 村田 to producent ekskluzywnych *kiseru*, którego siedziba od końca okresu Edo aż po okres Meiji mieściła się w Kioto. Pod koniec XIX wieku sklepy Muraty pojawiły się także w tokijskiej Asakusie.

¹¹⁷ Yamaguchi 山口 to miasto w pld.-zach. części wyspy Honsiu. Obecnie ośrodek administracyjny pref. Yamaguchi.

¹¹⁸ Tłumaczenie nazwy Tenshu Kaidō 天主會堂. Historia tego budynku, uznawanego przez wielu za najstarszy kościół katolicki w Japonii, wiąże się z przybyciem Europejczyków na Wyspy Japońskie. W 19. roku Tenmon (1550) po raz pierwszy do Yamaguchi dotarł między innymi Franciszek Ksawery (właśc. Francisco de Jaso y

Pani Nikotyna

Można powiedzieć, że miłość zachodnich poetów do palenia, którą zauważymy – rzecz jasna – w wierszu *Fajka*¹¹⁹ Baudelaire’a¹²⁰, ale także kartkując *Lyra Nicotiana*¹²¹, dobrze odpowiada uwielbieniu wschodnich poetów wobec ceremonialnego przygotowywania zielonej herbaty. Spośród związanych z tym tematem powieści największym uznaniem cieszyła się *My Lady Nicotine*¹²² Barriego¹²³, lecz jest ona po prostu dowcipnie napisana, więc łatwo rozśmieszała czytelników. Nazwa „nikotyna” pochodzi od nazwiska Francuza Jeana Nicota¹²⁴. Około połowy XVI wieku Nicot objął posadę ambasadora i został wysłany do Hiszpanii¹²⁵. Tam zdobył przywiezione z Florydy liście tytoniu, a gdy dowiedział się, że mają właściwości lecznicze, wkładał dużo wysiłku w ich uprawę. Wkrótce też zaczęto nazywać je „francuskim tytoniem”, a ostatecznie – nikotyną. *Wyznania angielskiego opiumisty*¹²⁶ De Quinceya przyczyniły się początkowo do powstania dziwnego tekstu *Shimon*¹²⁷ autorstwa Satō Haruo¹²⁸. Z pewnością po Barriem pojawi się ktoś, kto dalece go przewyższy i napisze taką powieść nikotynową, jakby naprawdę znajdował się wśród hawańskich konopi.

(25.02)

Azpilcueta, ale także Francisco de Xavier, 1506–1552), jeden z założycieli zakonu jezuitów, misjonarz (zwany apostołem Indii), a także święty katolicki. Uzyskawszy przychylność Ōuchiego Yoshitaki 大内義隆 (1507–1551), pana feudalnego (*daimyō*) prowincji Suō (współcz. wschodnia część pref. Yamaguchi), Ksawery rozpoczął swoją działalność misyjną. *Daimyō* przekazał mu również w posiadanie starą świątynię buddyjską, którą jezuita przekształcił w budynek kościelny nazwany Tenshu Kaidō. Pierwszy kościół zbudowany od podstaw wraz z zabudowaniami klasztorowymi powstał kilka lat później dzięki staraniom ojca Cosmy Torresy, który przyjechał do Japonii w towarzystwie Ksawerego.

¹¹⁹ Oryg. tytuł: *La Pipe*. Wiersz został zawarty w tomiku *Les Fleurs du mal* (*Kwiaty zła*).

¹²⁰ Charles P. Baudelaire (1821–1867) był poetą i krytykiem francuskim, parnasistą zaliczanym do grona tzw. poetów przeklętych, prekursorem symbolizmu i dekadentyzmu. Kontrowersyjna tematyka jego utworów miała być wyrazem buntu przeciwko tradycji i religii. Autor *La Fanfarlo* (1847), *Les Fleurs du mal* (1857), *Les Paradis artificiels* (1860) czy *Le Spleen de Paris* (1869).

¹²¹ Pełny tytuł tego dzieła to *Lyra Nicotiana: Poems and Verses Concerning Tobacco*. Kompilatorem i autorem wstępu do tej antologii jest William G. Hutchison (1873–1907). Zbiór obejmuje utwory osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych poetów.

¹²² Powieść Barriego z 1890 roku opowiadająca o losach starego fajkarza, którego życie zmieniło małżeństwo. Głównemu bohaterowi trudno jednak było zapomnieć o ukochanym smaku i zapachu arkadyjskiej mieszanki tabaki.

¹²³ James Matthew Barrie (1860–1937) – szkocki dramaturg i powieściopisarz, który zdobył popularność jako autor sztuki i powieści *Peter Pan*, *Peter Pan and Wendy* (Piotruś Pan, 1911). Do innych jego dzieł należą między innymi powieści *The Little Minister* (1891), *The Little White Bird* (1902), sztuki *The Admirable Crichton* (1902), *Mary Rose* (1920), *The Boy David* (1936).

¹²⁴ Jean Nicot Sieur de Villemain (1530–1600) – lekarz i dyplomata francuski na dworze w Lizbonie. Zajmował się badaniami nad tytoniem i popularyzował jego palenie. Jest też autorem jednego z pierwszych francuskich słowników *Thresor de la langue françoise tant ancienne que moderne* (opublikowany w 1606 roku).

¹²⁵ Jest to pomyłka Akutagawy, gdyż Nicot przebywał nie w Hiszpanii, a w Portugalii.

¹²⁶ Akutagawa posłużył się tu tłumaczeniem tytułu powieści, mianowicie *Ahen kitsuensha no zange* 阿片喫煙者の懺悔. Oryginalny angielski tytuł brzmi *Confessions of an English Opium-Eater*; powieść powstała w 1822 roku. Autor przedstawił w niej opis doświadczeń związanych z systematycznym zażywaniem tego narkotyku.

¹²⁷ Oryg. tytuł: *Shimon* 指紋 (*Odcisk palca*, 1918). Utwór jest przykładem powieści detektywistycznej (*tantei shōsetsu*).

¹²⁸ Satō Haruo 佐藤春夫 (1892–1964) – japoński pisarz i poeta, który reprezentował szkołę estetyków, odwołujących się do tradycji rodzimej. Autor między innymi powieści: *Supeinken no ie* 西班牙犬の家 (Dom hiszpańskiego psa, 1914), *Den'en no yūtsu* 田園の憂鬱 (*Wiejskie melancholie*, 1919), *Akiko mandara* 晶子曼陀羅 (*Mandala Akiko*, 1954), oraz tomów poezji: *Junjōshi shū* 殉情詩集 (*Zbiór wierszy romantycznych*, 1921), *Ri Haku* 李太白 (Li Bai, 1924).

Mistrz jednego znaku

Ren Fan¹²⁹ z czasów dynastii Tang bawił raz na szczycie Jin Zi¹³⁰ w górach Tiantai¹³¹ i ponoć na ścianie tamtejszej świątyni napisał wiersz:

„Na szczycie początek jesieni przynosi ze sobą zimne wieczory.

Żuraw odwraca się, a rosa z gałęzi sosen kapie mi na szatę.

Młody księżyc oświetla wody jednej zatoki.

W górskim, bambusowym lesie mnich otwiera drzwi komnaty¹³².

Skończywszy pisać, ruszył w kilkudziesięciokilometrową drogę powrotną, lecz w jej połowie zrozumiał, że „wody jednej zatoki” nie dorównują „wodom połowy zatoki”. Natychmiast zawrócił, ale gdy dotarł do miejsca, w którym zapisał wiersz, odkrył, że ktoś zmasał już znak oznaczający „jeden” i poprawił go na „pół”. Ren westchnął głęboko i powiedział: „To są właśnie ludzie z Taizhou!”. Starożytni wkładali tyle serca w poezję, dziś myśli się o tym, jak o godnej pożałowania ruinie. W zbiorze haiku *Tsumagi Seiseia*¹³³ znajduje się strofa: „Pierwszy sen w nowym roku – zawiązujemy czerwony sznur”. Myślę, że jeden znak jest tam niepoprawny – czy nie lepiej brzmiałoby „zawiążmy” zamiast „zawiązujemy”? Nie wiem, czy Seisei spojrząłby na mnie z podziwem i uznał za „mistrza jednego znaku”. Haha.

(26.02)

Riposta

Hugo zorganizował raz przyjęcie autorskie w swoim mieszkaniu przy Avenue d'Eylau¹³⁴. Nieoczekiwanie wszyscy goście podnieśli kieliszki i wzniesli toast za zdrowie gospodarza, a odwróciwszy się w stronę stojącego obok niego François Coppée¹³⁵, powiedzieli: „Teraz niech ci dwaj poeci, którzy są tu między nami, wzniosą wzajemnie toasty za swoje zdrowie! Czy to nie dobry pomysł?” – Chcieli, żeby to Coppée wznosił toast. „Skądże znowu, jest tu tylko jeden poeta” – wymawiał się Coppée. Miał na myśli to, że jedynie Hugo zasługuje na

135

¹²⁹ Ren Fan 任翻 (jap. Jin Han, IX wiek) – chiński poeta okresu dynastii Tang. Pochodził z miejscowości Jiangdong 江東 w obecnej prowincji Zhejiang.

¹³⁰ Jinzi feng 巾子峰 (jap. Kinshi hō), dosł. „Czubek Korony”, to nazwa szczytu w masywie gór Tiantai. Znajdowała się tam świątynia zenistyczna o tej samej nazwie (Jinzi shan chansi 巾子山禪寺).

¹³¹ Masyw górski Tiantai (Tiantai Shan 天台山) znajduje się niedaleko miasta Taizhou 台州 w dzisiejszej prowincji Zhejiang. Najwyższy szczyt tych gór to Huading i sięga 1138 m. Od 1988 roku masyw uzyskał status parku narodowego. W górach Tiantai jest położona świątynia Guoqing 國清寺, stanowiąca główny ośrodek monastyczny sekty buddyjskiej Tiantai (opierającej swoją doktrynę na *Sutrze Lotosu*). W okresie Tang klasztor szkoła Tiantai (jap. Tendai) stała się główną szkołą buddyzmu, która posiadała wiele świątyń dotowanych przez możnych, z tysiącami mnichów. Przez dziesięciolecia stanowiła ważny cel pielgrzymek, szczególnie z Japonii. W 805 roku w świątyni przebywał założyciel japońskiej sekty Tendai, mnich Saichō.

¹³² Treść poematu zatytułowanego *Su Jinzi shan chansi 宿巾子山禪寺* (*Nocleg w klasztorze na górze Jinzi*).

¹³³ Matsuse Seisei 松瀬青々, właśc. imię Yazaburō 弥三郎 (1869–1937) – poeta haiku związany z Osaką. Był uczniem Masaokiego Shiki 正岡子規 (1867–1902), głównego reformatora nowoczesnego haiku. Autor *Tsumagi 妻木* (1904–1906), *Tori no su 鳥の巣* (*Ptasie gniazdo*, 1938), *Matsunae 松苗* (*Sadzonka sosny*, 1938–1940).

¹³⁴ Ulica w 16. dzielnicy Paryża.

¹³⁵ François Coppée (1842–1908) – francuski poeta i dramaturg. Często opisywał Paryż i jego przedmieścia, ukazując sceny z życia prostych ludzi. Autor *Le Cahier rouge* (1874), *Poèmes et récits* (1886), *Paroles sincères* (1890), *Toute une jeunesse* (1890) czy *Le Coupable* (1896).

miano poety. Wówczas autor *Les Orientales*¹³⁶ nagle uśmiechnął się szeroko i odpowiedział: „Ach tak, tylko jeden poeta? No dobrze, a co w takim razie ze mną?” – udał, że opacznie uznał słowa Coppée za dowód jego braku szacunku. W dzisiejszych czasach istnieje wiele zgromadzeń literackich: tak zwane spotkania „Świątynnej jesieni”¹³⁷, „Fabryki włókien w Miura”¹³⁸, kota czy bambusowej chochli, lecz do tej pory nie słyszałem o tak szybkiej i błyskotliwej riposie. „Zacznijmy od tego, który pierwszy się odezwał!” – roześmiali się zgromadzeni dookoła ludzie.

(27.02)

Deszczowe zen

„Aby przekazać poprzez obraz prawdę, trzeba po prostu ją pojąć i dostąpić autentycznego oświecenia. Nie można się tego od kogoś nauczyć” – pouczał zwykle swoich licznych uczniów Kanō Hōgai¹³⁹. Pewnego dnia Hōgai zachorował i położył się. Od czasu do czasu na ukrytej głęboko ścieżce cicho pojawiał się zwrócony ku deszczowemu niebu podróżnik. Nauczyciel i uczniowie przez kilka godzin wspólnie słuchali w milczeniu dźwięku padającego deszczu, lecz w pewnej chwili pojawił się jakiś człowiek. Zza bramy dało się słyszeć jego głośny śpiew. Hōgai z uśmiechem odwrócił się do uczniów i powiedział słowami wiersza: „Spotkaliśmy się...”. Dolna strofa dotyczy morderstwa. Skarbami Chanyu¹⁴⁰ odkupimy nasz Miecz Włososiecz¹⁴¹, a zjawy zapłaczą do księżycy. Dostrzeżcie ten promień zimnego światła¹⁴².

(03.03)

¹³⁶ Zbiór poezji Hugo z 1829 roku.

¹³⁷ Spotkanie „Świątynnej jesieni” (*Sōin no aki no kai* 「僧院の秋」の會) to określenie literackiego meetingu, które w tym wypadku było poświęcone debiutanckiemu utworowi Nanbu Shūtarō 南部修太郎 (1892–1936) zatytułowanemu *Shūdōin no aki* 修道院の秋 (Jesień w klasztorze), utworowi *Hansha suru kokoro* 反射する心 Nakatogawy Kichijiego 中戸川吉二 (1896–1942) oraz zbiorowi dramatów *Jagekishū* 邪劇集 Kuniedy Kanjiego 邦枝完二 (1892–1956). Pierwsze spotkanie odbyło się w Restauracji „Mikado” na dworcu nieistniejącej już dziś stacji Manseibashi w dzielnicy Ginza 8 lutego 1920 roku (w miesiącu ukazania się drukiem wszystkich trzech dzieł).

¹³⁸ Spotkanie „Fabryki włókien w Miura” również odnosi się do tytułu rzeczywistego utworu, mianowicie *Miura seishi jōshu* 三浦製絲工場主 autorstwa Kume Masao 久米正雄 (1891). Zbiór ukazał się 1919 roku, ale premiera tytułowej sztuki odbyła się dopiero rok później, w lutym 1920. Wówczas też zorganizowano spotkanie na pamiątkę premierowego wystawienia dramatu.

¹³⁹ Kanō Hōgai 狩野芳崖 (1828–1888) był japońskim malarzem szkoły Kanō. W ramach działalności Kangakai 観画会 (Towarzystwa Podziwiania Malarstwa) współpracował z amerykańskim historykiem sztuki Ernestem Fenollosą (1853–1908), Okakurą Kakuzō 岡倉覚三 (1862–1913) czy malarzem Hashimoto Gahō 橋本雅邦 (1835–1908).

¹⁴⁰ Chanyu 單于 (jap. Zen’u) to tytuł używany w starożytności w stosunku do grupy plemion koczowniczych, sprawującej zwierzchnictwo nad terenami dzisiejszej Mongolii, Azji Środkowej, Mandżurii, południowo-zachodniej Syberii i północnych Chin. Uważa się, że noszący ten tytuł klan Xiongnu 匈奴, panujący do III wieku n.e., był antenatem Hunów, którzy w IV stuleciu najechali Europę.

¹⁴¹ Woryginalne: *suimōken* 吹毛劍 (dosł. „miecz [ścinający] rozwiane włosy”). Jest to prawdopodobnie nawiązanie do drogocennego miecza występującego między innymi w *Shuihu zhuan* (Opowieści znad brzegów rzek, XIV wiek), gdzie jest on określany jako „drogocenny miecz będący rodzimym skarbem”. *Suimōken* jest również słowem z zakresu zen. Jak miecz ten swym ostrzem potrafi ścinać miękko opadające i rozwiane włosy, tak samo w sensie metaforycznym wyraża przecięcie ziemskich pożądlivości, iluzji, przywiązania do doczesności, co prowadzi do całkowitego uwolnienia serca i umysłu.

¹⁴² Sens tego tekstu jest niejednoznaczny. Prawdopodobnie jest to *kōan*, czyli paradoksalna opowieść (lub pytanie), będące jedną z metod praktyki buddyzmu zen.

Krytyka

O ironii Pirona¹⁴³ słyszał cały świat. Pewien literat w rozmowie z nim powiedział, że rozmyśla o dziele, jakiego jeszcze nie było. Piron odpowiedział obojętnie: „To bardzo proste. Wystarczy, że napisze pan laudację o samym sobie”. O ile dobrze słyszałem, w obecnych kręgach literackich istnieje krytyka frakcji politycznych. Krytyka prostytutki. Krytyka pozdrowień. Krytyka ślepego naśladownictwa. Najróżniejsze rodzaje krytyki i pochwał, nawet przypominających hymny pochwalne na cześć własnego, mizernego w rzeczywistości talentu. Można odszczeknąć się na kłamstwo jednego psa, ale jeśli będzie ich dziesięć tysięcy, ich słowa zaczną być uważane za prawdę i z pewnością nie staną się „dziełem, jakiego jeszcze nie było”, o którym mówił Piron. Młodzieniec z Shouling urodził się w tym okresie dekadencji. Ciężko jest być Pironem ...

(04.03)

Błąd

Gdyby znalazł się nauczyciel, który umiałby wyjaśnić, o jakich słowach z *Mengqiu*¹⁴⁴ ćwierkają wróble siedzące pod bramą¹⁴⁵, byłby szanowany niczym mędrzec podobny do dzikiego ognia wypalającego pola. Gdyby istniał doktor rolnictwa, który wychwalałby materiały użyte do budowy świątyni Meiji jingū¹⁴⁶, mówiąc, że są piękne i trwałe, byłby parlamentarzystą dyskutującym o powiększeniu wojsk morskich i lądowych oraz konieczności rezygnacji z okrętów wojennych. Podobno dawno temu, kiedy urodziło się dziecko Jiang Du, Li Linfu przygotował odręczny napis, który głosił: „Doszły mnie słuchy o radości na myśl o jeleniowej zabawce”. Goście widząc, cóż on napisał, zakrywali usta. Może śmiali się z tego, że Linfu użył złego znaku¹⁴⁷. Obecnie ministrowie ubolewają nad dzisiejszymi czasami i, dyskutując

¹⁴³ Alexis Piron (1689–1773) był francuskim autorem epigramów i dramaturgiem. Autor dramatów historycznych *Callisthene* (1730), *Gustave Vasa* (1733), *Fernand Cortes* (1744) czy sztuki komediowej *Metromanie* (1738).

¹⁴⁴ *Mengqiu* 蒙求 (jap. *Mōgyū*) to rodzaj średniowiecznego chińskiego elementarza/podręcznika buddyjskiego z okresu dynastii Tang, którego autorstwo jest przypisywane Li Han 李瀚 (VIII wiek). Tekst dotarł do Japonii w okresie Heian i przez wiele stuleci był tam powszechnie używany.

¹⁴⁵ W oryginale: *Monzen no jakura „Mōgyū” o saezuru* 門前の雀羅蒙求を囀る. Jest to parafraza przysłowia *Kangakuin no suzume wa „Mōgyū” o saezuru*. 勸学院の雀は蒙求を囀る, która dosłownie znaczy „wróble z Kangakuin ćwierkają [treści z] *Mengqiu*”. Fraza *monzen* z *Kottōkan* odnosi się właśnie do bramy wejściowej do Kangakuin, czyli szkoły dla młodzieńców z rodu Fujiwara, działającej na dworze w Heiankyō. Powiedzenie to jest metaforą wiedzy, nauki zdobywanej wyłącznie poprzez zasłyszanie lub zobaczenie czegoś, bez korzystania ze specjalnego kształcenia.

¹⁴⁶ Meiji jingū 明治神宮 to nazwa świątyni sintoistycznej znajdującego się w tokijskiej dzielnicy Shibuya. Przybytek ten powstał w 1920 roku i jest poświęcony deifikacjom cesarza Meiji i jego małżonki, cesarzowej Shōken.

¹⁴⁷ W oryginale: Jiang Du 姜度 (jap. Kyō Do). Jest to aluzja do epizodu dotyczącego Jiang Du opisanego w 106 rozdziale *Jiu Tang shu* 舊唐書 (Stara księga Tang, 945), gdzie można odnaleźć następujące zdanie: „Jiang Du, wiceminister w Urzędzie Kultu, to zięć Li Linfu. Gdy żona Du urodziła dziecko, Linfu przygotował odręczny napis, który mówił: »Doszły mnie słuchy o radości na myśl o jeleniowej zabawce!«. Goście, którzy to przeczytali, przykrywali dłonią usta [ze śmiechu]” (w oryginale: *Taichang shaoqing Jiangdu, Linfu jiuzi, Du qi dan zi, Linfu shou shu qingzhi yue*: „Wen you nongzhang zhi qing”. *Ke shi zhi yan kou*. 太常少卿姜度，林甫舅子，度妻誕子，林甫手書慶之曰：「聞有弄甕之慶。」客視之掩口。; por. fragment z *Jiu Tang shu*, w bazie internetowej „Weiji wenku” 叢書網 [Biblioteka Wiki], <https://zh.wikisource.org/wiki/舊唐書/卷106> [dostęp: 25.06.2017]).

o rozprzestrzenianiu się niebezpiecznych myśli, mówią, że ta choroba staje się już nieuleczalna i to dla losu naszego państwa decydujący moment. Jednakże nie ma osoby, która wątpiłaby w nasz kraj. Trzeba przyznać, że Japonia rozkwita – niezależnie od podstawowych studiów nad chińskimi klasykami. Nie wspominając o tym, że dzisiejsze młode dziewczęta, chociaż rozumieją angielskie etykiety, niepewnie czytają *Czteroksiąg*¹⁴⁸, a choć doskonale znają nazwisko Tołstoja¹⁴⁹, to jednak pseudonim Li Qinglian¹⁵⁰ jest im obcy; tego typu przykładów jest tak wiele, że trudno je zliczyć. Niedawno w witrynie księgarni zobaczyłem przypadkiem kilka starych czasopism. Na okładce widniał napis: „Nakładem Kōchōsha. Kōchō nr jakiś tam”¹⁵¹. Sam nie wiem, ale w klasycznym chińskim *kōchō*¹⁵² oznacza chyba kobiecy okres?

(16.04)

Początek miesiączki

Póki co wciąż nie wiem, czy na Zachodzie istnieją wiersze opowiadające o okresie u kobiet. Jeśli chodzi o Chiny, to nieliczne poematy o menstruacji można znaleźć pośród wierszy skomponowanych w pałacowych alkowach¹⁵³. Wang Jian¹⁵⁴ tak mówi w swojej dworskiej poezji¹⁵⁵:

„Na sekretnej audyencji informuję króla o początku miesiączki.
Wołam swe towarzyszkę i razem idziemy pracować spódnice”¹⁵⁶.

Przedstawiona historia zawiera humorystyczną sytuację, która związana jest z błędnym zapisem Linfu. Zgodnie z przekazem miał on napisać *nongzhang* przy użyciu znaków 弄 i 璋, co w połączeniu można tłumaczyć jako „jeleniowa zabawka”. Poprawnie zapisane słowo powinno zawierać homofon znaku *zhang*, a więc 弄璋, gdzie 璋 oznacza „jadeitowy ornament”, i należy je wówczas tłumaczyć jako „jadeitowa zabawka”. Taka była niewątpliwie intencja Linfu, ale przez omyłkowe użycie znaku 麋 (jeleń) naraził się jedynie na pokątne obśmianie przez ludzi. Warto dodać, że samo słowo *nongzhang* 弄璋 jest metonimią narodzin chłopca (w przeciwieństwie do *nongwa* 弄瓦 [dosł. „gliniana szpulka”], które odnosi się do narodzin dziewczynki). Dziadek nowo narodzonego chłopca zamierzał zatem obwieścić: „Doszły mnie słuchy o radości z narodzin mego wnuka!”

¹⁴⁸ Chodzi o chiński Sishu 四書 (jap. podstawowe klasyczne dzieła konfucjańskie sprzed 300 roku p.n.e., do których zaliczają się *Da xue* 大學 [Wielka nauka], *Zhongyong* 中庸 [Doktryna Środka], *Lunyu* 論語 [Dialogi konfucjańskie] i *Mengzi* 孟子 [Księga Mencjusza]). Księgi te zawierają podstawowe wartości i system wierzeń w konfucjanizmie. Opracował je Zhu Xi 朱熹 (1130–1200) w okresie Song.

¹⁴⁹ Lew Tołstoj (ros. Лев Николаевич Толстой, 1828–1910) – rosyjski powieściopisarz, dramaturg, krytyk literacki, myśliciel. Był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli realizmu w literaturze europejskiej. Jego twórczość należy do klasyki literatury rosyjskiej i światowej. Autor przykładowo *Война и мир* (*Wojna i pokój*, 1863–1869), *Анна Каренина* (*Anna Karenina*, 1873–1877), *Воскресение* (*Zmartwychwstanie*, 1899).

¹⁵⁰ Jest to religijne imię jednego z największych poetów chińskich Li Bai 李白 (701–762), który tworzył w okresie dynastii Tang (z tzw. złotego wieku chińskiej poezji). Pozostawił po sobie ponad tysiąc poematów, wśród których najstynniejszy to *Yue xia da zhuo* 月下獨酌 (*Samotna uczta przy księżycu*).

¹⁵¹ W oryginale: 紅潮社發兌紅潮第何号.

¹⁵² *Hongchao* 紅潮 (dosł. „purpurowy strumień”) rzeczywiście oznacza menstruację.

¹⁵³ W oryginale: *gongye guihe* 宮掖閨閣.

¹⁵⁴ Wang Jian 王建 (jap. Ó Ken, ?–830?) był poetą chińskim z okresu dynastii Tang. Pochodził z Yuzhou 禹州 w dzisiejszej prowincji Henan. Jego wiersze zostały zawarte między innymi w *Quan Tangshi* 全唐詩 (*Kompletne wiersze z Tang*, 1705).

¹⁵⁵ *Gongci* 宮詞 – poemat/pieśń dworska; podgatunek poezji (siedmiosylabowy tetrastych), której prekursorem był Wang Jian.

¹⁵⁶ W oryginale: 密奏秦王知入月、喚人相伴洗裙裾; fragment wiersza zamieszczony w 302 rozdziale (pt. *Wang Jian – 100 dworskich strof* [gongci yibai shou 宮詞一百首]) *Yu ding quan Tangshi* 御定全唐詩; por. wersja elektroniczna tekstu na stronie „Chinese Text Project”, <http://ctext.org/> [dostęp: 25.06.2017].

Czyż widok piorzącej swe szaty pięknej damy, skąpanej w łagodnym świetle księżyca w no-
wiu i przy wiosennym wietrze poruszającym zasłonami z bambusowych paciorków nie
sprawia, że menstruacja również staje się czymś eleganckim?

(16.04)

Polucje

Ciągle nie wiem, czy na Zachodzie istnieją wiersze mówiące o męskich polucjach. W Japonii
w *Zabawnych „Opowieściach utkanych z brokatu”*¹⁵⁷ mamy taki [wiersz]:

„Sen o brzasku dnia,
niespodziane polucje
– niczym młody bóg”¹⁵⁸.

Tak naprawdę nie wiadomo jednak do końca, czy ówczesne znaczenie słowa „polucje” było
identyczne z dzisiejszym. Gdyby ktoś znający się na takich rzeczach udzielił mi wskazówek,
byłbym bardzo wdzięczny.

(16.04)

Przyszłe pokolenia

Nie widzisz tego? Origami Hon’ami¹⁵⁹ nie zmienia się mimo upływu czasu. Kiedy nastał
romantyzm¹⁶⁰, nazwisko Shakespeare’a¹⁶¹ było niczym burza grzmiąca na siedmiu morzach,
a gdy obumarł – dzieła Hugo stały się podobne wyrzuconym na wszystkie strony świata
liściom, które pokrył szron. Zmienne i niejasne są koleje losu. Dzień dzisiejszy jest bańką
mydlaną, przyszłość – wizją. Nie wolno się z nim oswajać. Motłoch jest niereformowalny.
Kiedy Fragonard¹⁶² wyruszał do Włoch, aby tam doskonalić swoją technikę malarską¹⁶³,

139

¹⁵⁷ *Haikai kinshūdan* 俳諧錦繡段 to nowożytna japońska trawestacja *Jinxuiduan* 錦繡段 (jap. *Kinshūdan*), czyli kolekcji chińskich wierszy z późnego XVI wieku, autorstwa japońskich mnichów zen.

¹⁵⁸ W oryginale: 遺精驚く暁のゆめ、神叔. Wiersz jest bezpośrednio cytowany za Akutagawą (por. R. Akutagawa, *Kottōkan*, s. 65).

¹⁵⁹ Kōetsu Hon’ami 本阿弥光悦 (1558–1637) – jeden z pierwszych mistrzów malarskiej szkoły Rinpa, który był też poetą, projektantem ogrodów, wytwórcą ceramiki i laki. Należał do grona tzw. Kan’ei no sanpitsu 寛永の三筆 („trzech wielkich mistrzów epoki Kan’ei”).

¹⁶⁰ W oryginale: *romanha* 羅曼派, częściej nazywany *romanshugi* ロマン主義. W Japonii romantyzm pojawił się dopiero w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku. Jego przedstawicielami byli między innymi Mori Ōgai 森鷗外 (1862–1922), Shimazaki Tōson 島崎藤村 (1872–1943) czy Kitamura Tōkoku 北村透谷 (1868–1894).

¹⁶¹ William Shakespeare (1564–1616) – angielski poeta i dramaturg, który jest uznawany za jednego z najwybitniejszych pisarzy literatury angielskiej; reformator teatru. Autor 38 sztuk i 154 sonetów: *The Taming of The Shrew* (1594), *A Midsummer Night’s Dream* (1595), *Romeo and Juliet* (1595), *The Merry Wives of Windsor* (1602), *Macbeth* (1606) i inne.

¹⁶² Jean-Honoré Fragonard (1732–1806) – francuski malarz rokokowy. Tworzył przedstawienia *fête galante*, obrazy operujące światłem (prekursorskie dla impresjonizmu), a także dzieła inspirowane erotyzmem.

¹⁶³ Fragonard przebywał we Włoszech w latach 1756–1761. Wyjazd umożliwiło mu zdobycie w 1752 roku nagrody Prix de Rome, dzięki której malarz mógł rozwijać swój warsztat i poznać dorobek włoskich mistrzów.

żegnający go Boucher¹⁶⁴ powiedział: „Nie oglądaj dzieł Michała Anioła¹⁶⁵. Tacy jak on to zwykli szaleńcy”¹⁶⁶. Spróbujmy wyśmiać Bouchera i nazwać go prostakiem. Czyż nie jest to niezwykle trudne? Jakby nie patrzeć, nie sposób powiedzieć, że za tysiąc lat nie będzie na świecie ludzi, którzy będą przychylali się do zdania Bouchera. W dzisiejszych czasach popadamy w samozachwyty z wyniosłym spojrzeniem, z nadprzyrodzonym pogwizdywaniem oczekujemy na potomnych, ale jest to wyłącznie życie pośród ignorancji¹⁶⁷. Dlaczego miałbym za tym nie pójść, wmieszać się w pospólstwo i nie stać się samemu pospolitym? Przy mym płocie z bambusa rosną chryzantemy. *Koto*¹⁶⁸ nie ma strun. A gdyby spojrzeć na Górę Południa¹⁶⁹, okazałoby się, że jest spokojna jak zawsze. Sprzedaję więc teksty młodzieńca z Shouling w moich skromnych progach. Gdyby prośby się spełniały, nie potrafiłbym wypowiedzieć najważniejszego życzenia. A rozmowy z byle kim z pełnego rozbieżności światka literackiego o Tolstoju, dyskusje o Iharze¹⁷⁰ czy też paplanie o plusach i minusach skłonności do „izmów” oraz oddawanie się rozrywce – chyba mnie nie satysfakcjonują...

(26.05)

Zbrodnia i kara

W 47. numerze „Shigarami sōshi”¹⁷¹, redagowanym przez Moriego Ōgaia¹⁷², znalazło się kilka czterostrofowych wierszy pisanych siedmiozłoskowcem¹⁷³ autorstwa Takutena

¹⁶⁴ François Boucher (1703–1770) był francuskim malarzem i grafikiem oraz jednym z najbardziej znanych przedstawicieli rokoka, związanym z dworem króla Ludwika XV. Jego arkadyjskie w tematyce dzieła inspirowane między innymi twórczością Antoine’a Watteau i Petera Rubensa, ustąpiły z czasem estetyce erotycznej, szczególnie lubianej przez Madame Pompadour.

¹⁶⁵ Właśc. Michelangelo Buonarroti (1475–1564) – włoski malarz, rzeźbiarz, poeta i architekt odrodzenia. Autor fresków w Kaplicy Sykstyńskiej, rzeźb *Pietà* i *Dawid* czy projektu kopuły Bazyliki świętego Piotra.

¹⁶⁶ To Boucher rekomendował Fragonarda do Prix de Rome; pod jego opieką autor *Les Hasards heureux de l'escarpolette* (1767) uczył się rzemiosła.

¹⁶⁷ Jak można przypuszczać, Akutagawa odwołuje się w tym zdaniu do chińskiej koncepcji „myślenia ciała” (chin. *shenti siwei*, jap. *shintai shi'i* 身体思維), która wyrosła z taoizmu i wywodzi się z okresu dynastii Wei 魏 i Jin 晉. Polegała ona na stałej, aktywnej obserwacji ciała i prowadziła do lepszego uświadamiania sobie własnego ja poprzez obserwację innego. Posługiwano się tu również określonymi wyrażeniami (np. *jiju* 箕踞, czyli styl siedzenia „na szufelkę”). Pisarz dla opisu postaw człowieka posłużył się dwoma takimi frazami, mianowicie *baiyan* 白眼 (jap. *hakugan*; wyniosłe spojrzenie) oraz *changxiao* 長嘯 (jap. *chōshō*; transcendentne pogwizdywanie).

¹⁶⁸ *Koto* 琴 (lub 箏) – tradycyjny, narodowy japoński instrument muzyczny, trzynastostrunowy rodzaj cytry.

¹⁶⁹ W oryginale: Nanzan 南山. Chodzi tu najprawdopodobniej o świątynię Kongōbuji 金剛峰寺 na górze Kōya 高野 w pref. Wakayama. W tym miejscu osiadł Kūkai 空海 (774–835), który powrócił w 816 roku z Chin i założył sektę buddyjską *shingon*.

¹⁷⁰ Ihara Saikaku 井原西鶴 (1642–1693), właśc. Hirayama Tōgo 平山藤五, był japońskim pisarzem i poetą, uznawanym za jednego z największych twórców nowożytności. Początkowo komponował *haikai no renga*, czyli humorystyczną poezję wiązaną, ale sławę przyniosły mu dopiero powieści. Jego utwory należą głównie do gatunku *ukiyozōshi* 浮世草子 (dosł. „książki o ulotnym świecie”; powieści o życiu mieszczań, ukazujące się w latach 1680–1770), które po części przypominają europejską powieść pikarejską, z humorem obrazującą wszystkie aspekty życia mieszczaństwa siedemnastowiecznej Japonii. Autor *Kōshoku ichidai otoko* 好色一代男 (*Życie miłosne pewnego mężczyzny*, 1682), *Nippon eitaigura* 日本永代蔵 (*Wieczysty skarbiec Japonii*, 1688), *Kōshoku gonin onna* 好色五人女 (*Pięć kobiet, które żyły dla miłości*, 1686), *Kōshoku ichidai onna* 好色一代女 (*Kobieta, która żyła dla miłości*, 1686) czy *Seiken munezan'yō* 世間胸算用 (*Obrachunki człowieka*, 1692).

¹⁷¹ „Shigarami sōshi” しがらみ草紙 – czasopismo literackie, które wychodziło w latach 1889–1894 (łącznie ukazało się 59 numerów). Jego założycielem był Mori Ōgai.

¹⁷² Mori Ōgai 森鷗外 (1862–1922) był japońskim pisarzem, poetą i tłumaczem, a także lekarzem wojskowym w japońskiej armii. Autor *Maihime* 舞姫 (*Tancerka*, 1890), *Wita sekusuarisu* キタ・セクスアリス (*Vita Sexualis*, 1909), *Seinen* 青年 (*Młodzieniec*, 1910) czy *Gan* 雁 (*Dzika gęś*, 1911–1913).

¹⁷³ Metrum jednego z gatunków nowoczesnego wiersza chińskiego.

Jōsena¹⁷⁴ pochodzących ze zbioru *Czytając pierwszy tom „Zbrodni i kary”*¹⁷⁵. Być może to właśnie te kilka strof dało początek zbiorowi wierszy odwołujących się do tej zachodniej powieści? Poniżej wypiszę kilka z nich:

„Ten pomysł uderzył mnie niczym błyskawica;
otępiały wpadam do pokoju staruszki.
Pytam sam siebie: czy te ślady zbrodni są prawdą czy złudzeniem?
Czy zamach na śledczego był szaleństwem, czy nie?”

(nr 13)¹⁷⁶

„Na czerwień ust chorej biedaczki kapią łzy żalu,
skrzeczającym jak powóz głosem skarży się na swój dom;
zerka do torebki, jakby prosząc o pomoc – skąd w niej uprzejmość?
Spotkałem ją tylko raz, w sklepie z alkoholem”

(nr 14)¹⁷⁷

„Śliczna dziewczyna wychodzi przywitać gościa,
półżywego studenta o dobrym sercu.
Widząc, że w pokoju nie ma ni jednej rzeczy,
wdzięczny za uprzejmość gość czuje się wzruszony”

(nr 18)¹⁷⁸

W tym momencie nie powiem, czy są to wiersze dobre, czy nie, ale kiedy pomyślę, że już dawno temu, w dwudziestym szóstym roku Meiji¹⁷⁹, kręgi literackie dyskutowały o Dostojewskim¹⁸⁰, to ciężko powstrzymać mi się od szerokiego uśmiechu na myśl o tych kilku strofach. Czemuż to jestem tylko młodzieńcem z Shouling?

(27.05)

Demon

Istnieje bardzo dużo demonów. Łącznie 1 745 926. Dzielą się one na 72 grupy, a każda z nich ma swojego dowódcę. Tak napisał pod koniec XVI wieku Niemiec Wierus¹⁸¹ w pracy z dziedziny demonologii. Nigdy i nigdzie nie było drugiego takiego dzieła, które tak szczegółowo przekazywałoby informacje ze świata demonów. (W szesnastowiecznej Europie

¹⁷⁴ Takuten Jōsen 謫天情仙 to pseudonim Noguchiego Neisaia 野口寧齋 (1867–1905) – twórca poezji chińskiej (*kanshi*) z okresu Meiji. Poeta posługiwał się tym pseudonimem, pisząc teksty krytyczne na temat powieści. Autor między innymi zbioru wierszy *Daitōyokō* 大轟余光 (*Poświęta na cesarskiej chorągwi*, 1895).

¹⁷⁵ W oryginale: *Tsumi to batsu jōhen o yomu* 讀罪與罰上篇.

¹⁷⁶ Tekst oryginalny: 考慮閃來如電光、茫然飛入老婆房、自談罪跡真耶假、警吏暗殺狂不狂; cyt. za: R. Akutagawa, *Kottōkan*, s. 65.

¹⁷⁷ 窮女病妻哀淚紅、車聲輾轉仆家翁、傾囊相救客何俠、一度相逢酒肆中; *ibidem*.

¹⁷⁸ 可憐小女去邀賓、慈善書生半死身、見到室中無一物、感恩人是動情人; *ibidem*.

¹⁷⁹ Chodzi o 1893 rok według kalendarza gregoriańskiego.

¹⁸⁰ Fiodor Dostojewski (ros. Фёдор Михайлович Достоевский; 1821–1881) był jednym z najbardziej wpływowych myślicieli i powieściopisarzy literatury rosyjskiej i światowej. Jego realistyczna proza psychologiczna odwołuje się głównie do motywu walki dobra ze złem. Autor *Преступление и наказание* (*Zbrodnia i kara*, 1866), *Бесы* (*Biesy*, 1871–1872) czy *Братья Карамазовы* (*Bracia Karamazow*, 1879–1880).

¹⁸¹ Johann Weyer (Wier lub Wierus, także Ioannes Wierus or Piscinarius) (1515–1588) był niemieckim, a właściwie niderlandzkim, lekarzem i demonologiem. Autor *De praestigiis daemonum* (*O zwodniczych sztuczkiach demonów*, 1563) czy *De Lamiis* (*O czarownicach*, 1577).

niemało było prekursorów demonologii. Poza Wierusem można wymienić jeszcze Włocha Pietra d'Apone¹⁸² czy Anglika Reginalda Scota¹⁸³. Wszyscy oni są bardzo znani na świecie). Wierus mówi także: „Demony mogą przybierać dowolną postać: prawnika, niewolnika, czarnego konia, mnicha, osła, kota, królika czy też koła powozu”. Rzeczywiście zamieniają się w koła powozu. Jeżeli zaprosimy do siebie kogoś w środku nocy, dlaczego demon miałby się nie stać dymiącymi kołami samochodu, którym gość odjeżdża z zamku? Trzeba się tego bać i być ostrożnym.

(28.05)

Dziwne opowieści zebrane w gabinecie Liaozhaia¹⁸⁴

Wszyscy wiedzą, że spośród chińskich dzieł *Dziwne opowieści zebrane w gabinecie Liaozhaia*, wraz z *Nowymi historiami opowiedzianymi przy struganiu knota*¹⁸⁵, zawierają najbardziej niezwykłe – jakby nabierające niebieskawego odcienia w chłodnym, zimowym świetle – opowieści o kobietach-lisach¹⁸⁶. Jednak ich autor, Pu Songling¹⁸⁷, miał tak wiele wątpliwości wobec dworu mandżurskiego, że pod pretekstem dziwnych i luźno ze sobą powiązanych opowieści w zawołowany sposób wyśmiewał tajemnice pałacu cesarskiego, co dla czytelników z naszego kraju często nie było łatwe do zaakceptowania. Na przykład wspomniana w drugim tomie waleczna kobieta w rzeczywistości ma zapewne nawiązywać do tajemniczej historii o zabójstwie cesarza Yongzhenga¹⁸⁸ przez córkę eunucha¹⁸⁹ Nian

¹⁸² Pietro d'Apone (1250–1316) był alchemikiem, lekarzem i magikiem, który został stracony wyrokiem Inkwizycji.

¹⁸³ Reginald Scot (także Scott lub Scotte) (przed 1538–1599) był angielskim pisarzem, lekarzem i członkiem angielskiego parlamentu. Jako sceptyk wątpiący w istnienie magii napisał pierwszą, nowożytną książkę objaśniającą mistyfikacje czarnoksiężstwa. Dzieło to nosi tytuł: *The Discoverie of Witchcraft, wherein the Lewde dealing of Witches and Witchmongers is notably detected, in sixteen books... whereunto is added a Treatise upon the Nature and Substance of Spirits and Devils* (w skrócie *The Discoverie of Witchcraft*, 1584).

¹⁸⁴ *Liaozhai zhiyi* 聊齋志異 (jap. *Ryōsai shi'i*) to wydana w 1740 roku antologia klasycznych chińskich opowieści autorstwa Pu Songlinga. Zbiór zawiera niemal pół tysiąca opowieści o cudach i dziwach (chiń. *zhiguai xiaoshuo* 志怪小說) oraz krótkich historii ukazujących różne nadprzyrodzone zjawiska (chiń. *chuanqi* 傳奇).

¹⁸⁵ *Jiandeng xinhu* 剪燈新話 (jap. *Sentō shinwa*), które powstało w 1378 roku jako najwcześniejszy zbiór chińskich opowieści we wczesnym okresie dynastii Ming, miało szczególnie duży wpływ na japońską prozę okresu Edo. Autorem tej antologii był Qu You 瞿佑 (1341–1427).

¹⁸⁶ W oryginale: *kiko* 鬼狐 (dosłownie „demoniczny lis”).

¹⁸⁷ Pu Songling 蒲松齡 (1640–1715) był nauczycielem i pisarzem z czasów dynastii Qing, pochodzącym z ubogiej rodziny ziemiańsko-kupieckiej. Przez niemal całe życie kolekcjonował opowieści, które posłużyły mu za materiał do *Liaozhai zhiyi*.

¹⁸⁸ Cesarz Yongzheng 雍正 (imię osobiste: Yinzheng 胤禛; 1678–1735) był 3. cesarzem z dynastii Qing. Jako jeden z nielicznych cesarzy był silnie związany z buddyzmem, szczególnie *chan*. Napisał *Yuxuan yulu* 御選語錄 (*Cesarski wybór zapisanych wypowiedzi*, 1733) czy *Dayi juemi lu* 大義覺迷錄 (*Przebudzenie z ułudy*, 1730).

¹⁸⁹ W tym zdaniu występują pewne nieścisłości. Po pierwsze, Nian Gengyao nie był eunuchem. Po drugie, zgodnie z legendą, cesarz Yongzheng, który po 13 latach rządów zmarł w wieku 56 lat, został zamordowany nie przez córkę Gengyao, a przez Lü Siniang 呂四娘. Rzeczywiście, młodsza siostra Gengyao, Nian Xialing 年選齡 (?–1725) jako cesarska konkubina miała możliwość dokonania takiej zbrodni, ale uważa się, że cesarz został zhańbiony przez wnuczkę poety Lü Liulanga 呂留良 (1629–1683), Siniang. Według przekazów kobieta umiała doskonale posługiwać się mieczem. W 1735 roku miała przybyć do stolicy, zakraść się do pałacu i zabić Yongzhenga. Por. K. McMahon, *Celestial Women: Imperial Wives and Concubines in China from Song to Qing*, London 2016, s. 187.

Gengyao¹⁹⁰. Kunlun Waishi mówi w swoim wierszu: „Dong Hu¹⁹¹ to jedyny wzór ludzkiej moralności”¹⁹². Dlaczego nie pokazuje tego, jak wyglądała ówczesna sytuacja? W Hiszpanii znajdują się *Los Caprichos* Goi¹⁹³. W Chinach – *Dziwne opowieści zebrane w gabinecie Liaozhaia* Liu Xiana¹⁹⁴. Obaj artyści wykorzystują bogów gór i polne demony, aby ostro potępić zdrajców. Trzeba przyznać, że ta para białych klejnotów ze Wschodu i Zachodu zasługuje na schowanie jej w szkatułce ze złota.

(28.05)

¹⁹⁰ Nian Gengyao 年羹堯 (1679–1726), dworskie imię Lianggong 亮功, był chińskim dowódcą wojskowym w czasach dynastii Qing. Gengyao, podobnie jak jego cała rodzina, była przydzielona do służby księcia Yinzhen, który został późniejszym cesarzem Yongzhengiem.

¹⁹¹ Dong Hu 董狐 był wysokiej rangi ministrem w państwie Jin 晉 w okresie Wiosen i Jesieni (Chunqiu shidai 春秋時代, 771–476 p.n.e). Był nazywany „wielkim historykiem Jin” i pełnił funkcję oficjalnego kronikarza dworu.

¹⁹² Całe to zdanie wraz z cytatem z wiersza stanowiło do niedawna zagadkę, która została rozwiązana w marcu 2010 roku. Żadne z wcześniejszych opracowań nie podawało wyjaśnień odnośnie do wspomnianego przez Akutagawę autora o nazwisku Kunlun Waishi 崑崙外史 (jap. Konron Gaishi), jak też przypisywanych mu słów. Dzięki badaniom i staraniom Yabuno Tadashiego 藪野唯至 okazało się, że niedające się dotychczas zweryfikować informacje zawarte są w wierszu-przedmowie (chiń. tici, jap. daishi 題詞) do jednej z mniej znanych reprodukcji *Liaozhai zhiyi*. Wiersz ten brzmi następująco:

聊齋志異題詞

冥搜鑿日一編中、多少幽魂曉夢通、五夜燃犀探祕籙、
十年縱博借神叢、**董狐豈獨人倫鑿**。干寶真傳造化工、
常笑阮家無鬼論、愁雲颯颯起悲風、
虛家冥會自依稀、金盃千年有是非、莫向西陽稱雜俎、
還從禹人問靈威、臨風木葉山魈下、研露空庭獨鶴飛、
君自問人堪說鬼、季龍鷗鳥自相依、
擲管蕭蕭冷月斜、漆燈射影走金蛇、嫋嫋洞裏傳千載、
嵩嶽雲迷中九華、但使後庭歌玉樹、無勞前席問長沙、
莊周漫說徐無鬼、惠子書成已滿車、

崑崙外史張篤慶歷友題

Pogrubiony w cytacie wers oznacza fragment przytaczany przez Akutagawę w *Kottōkan*. Nazwisko autora tego wstępu znajduje się w podpisie, który *de facto* jest zlepkiem dwóch jego pseudonimów oraz właściwego imienia i nazwiska. W środkowej części podpisu znajduje się jego rzeczywiste nazwisko Zhang Duqing 張篤慶 (1642–1720), po lewej Kunlun Waishi, a po prawej – [Zhang] Liyou [張]歷友. Zhang był pisarzem z okresu dynastii Qing oraz urzędnikiem administrującym szkołami, który kształcił się pod bokiem wybitnego poety *kanshi* Shi Runzhang 施閏璋 (1618–1683). Zamieszkałszy u podnóża góry Kulun, żył jako znana z talentu literackiego osoba. Pu Songling, autor *Liaozhai zhiyi*, był jego przyjacielem. Za: T. Yabuno, *Kottōkan*, opracowanie on-line zawarte w bazie „Shinkyūka kyūkan” 心朽齋旧館, adres strony: <http://yab.o.o07.jp/kotokan.html> [dostęp: 25.06.2017].

¹⁹³ Francisco de Goya (1746–1828) był hiszpańskim malarzem i grafikiem okresu romantyzmu, nadwornym portrecistą i wykonawcą scen rodzajowych. Malował najczęściej postaci, sceny obyczajowe i historyczne, religijne i martwą naturę. Wspomniane przez Akutagawę *Los Caprichos* (*Kaprysy*) to cykl 80 grafik, które Goya wykonał techniką miedziorytniczą w latach 1797–1798. Mają one w satyryczny sposób ukazywać społeczeństwo hiszpańskie końca XVIII wieku.

¹⁹⁴ Imię Liu Xian 留仙 (jap. Ryūsen) było przydomkiem Pu Songlinga.

Obrazy piękności

Żyła w Hiszpanii piękna kobieta. Nazywała się Dona¹⁹⁵ Maria Teresa¹⁹⁶. Za młodu poślubiła XI markiza Villafranca¹⁹⁷, Don José Álvarez de Toledo¹⁹⁸. Miała błyszczące oczy, czerwone usta i pachnącą skórę, białą niczym smalec. Królowa Maria Luiza¹⁹⁹, zazdroszcząc jej urody, ostatecznie zmusiła ją do wypicia trucizny. Komu lepiej udało zapisać się w historii świata – jej chowającej cały worek głębokich uraz czy Yang Taizhen²⁰⁰? Był też mężczyzna zakochany w markizie. Nazywał się Francisco de Goya. Ponieważ Goya zdobył w Hiszpanii sławę jako wybitny malarz, w czasie swojego życia często malował portrety obrazujące Dona Marię Teresę. Jeśli wierzyć plotce, w rzeczywistości to markiza pokazuje nam piękno ówczesnych kobiet zarówno jako *Maja vestida*, jak i *Maja desnuda*²⁰¹. W późniejszych latach żył pewien francuski malarz. Nazywał się Édouard Manet²⁰². Kiedy zdobył namalowany przez Goyę obraz markizy, niemal oszalał z radości. Wkrótce, wzorując się na tym portrecie, stworzył obraz młodej piękności²⁰³. W czasach Maneta rodził się impresjonizm. Wśród ludzi tworzących z nim tę grupę znalazło się wielu ówczesnych geniuszy. Był między nimi pewien poeta: Charles Baudelaire. Kiedy Manet zdobył portret markizy, troszczył się o niego jak o drogocenny skarb. W 1866 roku Baudelaire zachorował psychicznie i zmarł w swoim tymczasowym mieszkaniu w Paryżu. Na ścianie jego pokoju wisiał portret tej pięknej niczym niebiańska boginka kobiety o ustach karminowych jak owoc sandałowca i skórze białej jak śnieg. Bez przerwy rzucając mu zalotne spojrzenia swymi błyszczącymi oczami, zerkąła na leżącego na łożu śmierci autora *Kwiatów zła* – zupełnie jak niegdyś na dworze królewskim w Madrycie, kiedy obserwowała wykonującego salta karła o żółtej twarzy.

(29.05)

¹⁹⁵ Powinno być: Doña.

¹⁹⁶ Maria Teresa de Borbón y Vallabriga (1780–1828) – XV hrabina Chinchón, I markiza de Boadilla del Monte, żona pierwszego ministra (premiera) Hiszpanii, Manuela Godoya.

¹⁹⁷ Chodzi o Villafranca del Bierzo, czyli nazwę gminy w Hiszpanii, w prowincji León.

¹⁹⁸ Don José Álvarez de Toledo Osorio y Gonzaga (1756–1796) – grand Hiszpanii, książę Alba de Tormes. Był mecenasem Francisco Goi.

¹⁹⁹ Maria Luiza Burbon-Parmeńska (hiszp. María Luisa de Borbón-Parma, 1751–1819) – królowa Hiszpanii, żona Karola IV. Była wielokrotnie portretowana przez Francisca Goyę.

²⁰⁰ W oryginale: Yang Taizhen 楊太真. Było to imię, jakim posługiwała się Yang Guifei 楊貴妃 (719–756) – konkubina cesarza Xuanzonga – służąc jako taoistyczna kapłanka (a także chodziło o nazwę miejsca, w którym wtedy przebywała).

²⁰¹ *La Maja desnuda (Maja naga)* oraz *La Maja vestida (Maja ubrana)* to dwa obrazy Francisca Goi, które prezentują tę samą scenę, ale na jednym pozująca kobieta jest naga, a na drugim – w sukni. Obrazy zostały namalowane w latach 1801–1803, prawdopodobnie na zlecenie Manuela Godoya.

²⁰² Édouard Manet (1832–1883) – francuski malarz i prekursor impresjonizmu. Autor *La Musique aux Tuileries (Koncert w ogrodzie Tuileries, 1862)*, *Le Déjeuner sur l'herbe (Śniadanie na trawie, 1863)*, *Olimpia (1863)* czy *Nana (1877)*.

²⁰³ Trudno jednoznacznie wskazać, o które dzieło Maneta chodzi, ale możliwe, że Akutagawa wzmiankuje tutaj o kobiecie z portretu *Le déjeuner sur l'herbe* lub *Olimpia* – obie wydają się młode i są nagie.

Sprzedający swoje wdzięki feniks i jego pachnące ciasteczka²⁰⁴

W Chinach młodzieńca, który sprzedaje swoje ciało niczym Long Yang²⁰⁵, określa się słowem *xianggong*²⁰⁶. Pochodzi ono od innego wyrazu, *xianggu*²⁰⁷, dosłownie oznaczającego chłopca mającego rysy dziewczęce. Ma ono sugerować, że taki młodzieniec jest niczym młoda dziewczyna pokroju *yaorao*²⁰⁸. *Xianggong* i *xianggu* brzmią tak samo i oba pasują. Jednym słowem – kiedy się ich używa, to tak, jakbyśmy tylko zamieniali ze sobą nazwiska Yin i Ma²⁰⁹. Dziewczyny, które prostytuują się na ulicy, określa się w Chinach słowem *yezhi*²¹⁰, dosłownie oznaczającym polnego bażanta. Być może dlatego, że wabiąc przechodzących w ich pobliżu wędrowców, naprawdę przypominały bażanty. W naszym języku²¹¹ określa się je słowem *yotaka*²¹², czyli nocne jastrzębie. Prawie zawsze pojawiają się na tych samych, wydeptanych ścieżkach. Gdyby użyć metafory polnych bażantów, można by nawet stworzyć określenie „powóz polnych bażantów”²¹³. Jaki właściwie powóz? W Pekinie i Szanghaju pojawiają się często szemrani rikszarze bez licencji.

(30.05)

²⁰⁴ W oryginale: 賣色鳳香餅. Jak dotąd, właściwe znaczenie tej frazy nie zostało wyjaśnione. Z kontekstu eseju wynika, że pierwsza część jego tytułu *baishoku* 賣色 dotyczy prostytucji. Dalsza część – dosłownie „ryżowe ciastko o aromacie feniksa” – jak można przypuszczać, należy odczytywać jako *hōkōmochi* (lub *hōkōhei*). Według ustaleń autora prezentowanego przekładu, jedyne przykłady użycia słowa *hōkōmochi* (?) w klasyce literatury chińskiej znajdują się w szesnastowiecznym *Jin Ping Mei* (polski tytuł: *Kwiaty śliwy w złotym wazonie*). Słowo to występuje w formie *feng xiang bing* 鳳香餅 (więc identycznie jak u Akutagawy) oraz *feng xiang mi bing* 鳳香蜜餅 (uzupełnionej o znak *mi* oznaczający „miód”, „stodycz”). Por. oryginał 35 i 77 opowieści z *Jin Ping Mei*, wersja elektroniczna tekstu na stronie „Chinese Text Project”, <http://ctext.org/> [dostęp: 27.06.2017].

²⁰⁵ Long Yang 龍陽 (jap. Rō Yō lub Ryū Yō) był słynnym kochankiem króla Wei z okresu Walczących Królestw. Jest z nim związana pewna historia, która opowiada o wzruszeniu króla Wei postawą Long Yanga. Pewnego razu, gdy władca wybrał się na połów ryb, Long Yang zaczął płakać w obawie, że ten przestanie go miłować, jak pojawia się dookoła inni piękni młodzieńcy. Ujął tymi słowami władcę, który przyobiegał mu, że nigdy więcej żaden inny mężczyzna nie pojawi się w jego obecności. Historia ta w kolejnych wiekach stała się synonimem miłości homoerotycznej (chiń. *nansen* 男色, jap. *nanshoku*).

²⁰⁶ W oryginale: *xianggong* 相公 (jap. *shōkō*), co odnosi się do młodzieńca z dobrego domu.

²⁰⁷ Chiń. *xianggu* 像姑 (jap. *shōko*), dosł. „[mężczyzna] przypominający kobietę”.

²⁰⁸ Chodzi o *yaorao* 妖嬈 (jap. *yōjō*), czyli dosłownie „ponętną kobietę”.

²⁰⁹ W eseju pojawia się słowo Yinma 陰馬 (jap. *inba*). Jest to połączenie nazwisk dwóch wielkich alchemików taoistycznych z okresu Wschodniej Dynastii Han (25–220 n.e.) – Yin Changshenga 陰長生 oraz Ma Mingshenga 馬明生. Nazywani byli częściej Ma Ming i Yin Sheng. Wydaje się, że poprzez odniesienie do nazwisk tych dwóch taoistycznych praktyków Akutagawa chciał wyjaśnić, co rozumie pod słowami, że *xianggong* i *xianggu* „brzmią tak samo i oba pasują”. O ile w obu terminach identyczne jest *xiang* (wyłącznie brzmieniowo), w przypadku Yin i Ma takim wspólnym elementem może być *sheng*. Trudno jednak o jednoznaczną interpretację i odpowiedź, skąd pisarz sięgnął po takie porównanie.

²¹⁰ W oryginale: *yezhi* 野雉 (jap. *yachi*). W rzeczywistości słowo oznacza bażanta zwyczajnego (*Phasianus colchicus*), ale jest również metaforą prostytucji.

²¹¹ To znaczy w języku japońskim.

²¹² W zapisie znakami: *yotaka* 夜鷹.

²¹³ W oryginale: *yachisha* 野雉車.

Piekielne mowy²¹⁴

To już trzeci raz, kiedy ja, młodzieniec z Shouling, piszę mą *Potrawkę* dla czasopisma „Ningen”²¹⁵. Moje entuzjastyczne popisywanie się wiedzą, do którego wykorzystuję stare i współczesne książki i czasopisma, zarówno ze Wschodu, jak i z Zachodu, jest zupełnie jak kocioł złych wiedźm z *Makbeta*²¹⁶. Mędrzec będzie unikał wydobywającego się z niego smrodu na trzy tysiące *li*²¹⁷, a głupiec – w mgnieniu oka zbliży się do tej trucizny. Myślę, że to piekielne słowa. Luo Guangzhong²¹⁸ zredagował *Opowieści znad brzegów rzek*²¹⁹ i jego trzecie dziecko urodziło się nieme, więc może kiedy młodzieniec z Shouling zgotuje *Potrawkę*, również spotka go jakaś boska kara? Zlekceważenie? Potępienie? Może ani jeden zbiór opowieści tegoż młodzieńca się nie sprzeda? Najlepiej byłoby szybko rzucić pisanie, po pijanemu uciec od świata i rozkoszować się samotną, spokojną medytacją przed haftowanym obrazem Buddy. Żałować dawnych win i poznać dzisiejsze dobre uczynki. Nawet przez chwilę bym się nie zawahał. Porzucam tę moją *Potrawkę*. Jeżeli dziś spotkam się z uznaniem, czy jutro zabłyśnie mi pomyślne światło w toalecie? Spójrz mistrzu, ziarna ryżu w kupie.

(30.05)

(9 rok Taishō)²²⁰

Tłum. z japońskiego Adam Bednarczyk

²¹⁴ Akutagawa zatytułował ten esej *Nairi kugō* 泥梨口業, gdzie słowo *nairi* (także zapisywane 泥梨) odnosi się do sanskryckiego terminu *niraya*, który oznacza buddyjskie piekło (trafia się do niego na skutek złej karmy). *Kugō* 口業 to jedna z trzech – obok ciała i umysłu – karmicznych form działania, a dokładnie zamiarów – mowa.

²¹⁵ „Ningen” 人間 („Człowiek”) – powstałe w 1919 roku czasopismo literackie, współredagowane między innymi przez Yoshi’iego Isamu 吉井勇 (1886–1960), Kume Masao 久米正雄 (1891–1952), Satomię Tona 里見弴 (1888–1983).

²¹⁶ *Makbet* (ang. *Macbeth*) to najkrótsza tragedia Williama Shakespeare’a, która powstała około 1606 roku. Jest ona jedną z najczęściej wystawianych i adaptowanych sztuk dramaturga.

²¹⁷ *Li* 里 to nazwa starożytnej chińskiej jednostki odległości, dawniej powszechnie stosowanej na całym Dalekim Wschodzie. Współczesna, ustandaryzowana wartość 1 *li* odpowiada 500 m.

²¹⁸ Luo Guanzhong 羅貫中 (?1330–?1400) był średniowiecznym chińskim prozaikiem, poetą i dramaturgiem. Autor na przykład *Sanguo yanyi* 三國演義 (*Opowieści o Trzech Królestwach*, ok. 1322) i redaktor przypisywanego Shi Nai’anowi 施耐庵 (ok. 1296–1372) dzieła *Shuihu zhuan* 水滸傳 (*Opowieści znad brzegów rzek*, XIV wiek).

²¹⁹ *Shuihu zhuan* 水滸傳 (jap. *Suikoden*) to utwór powstały w oparciu o materiały dotyczące dwunastowiecznego powstania chłopskiego Song Jianga, zebrane i opracowane przez Shi Nai’ana. Opowieść jest napisana potoczną chińszczyzną i opowiada historię stuośmioosobowej grupy banitów z Lingshan, którzy zrehabilitowani przez władzę, walczą z obcymi najeźdźcami. Wielu bohaterów *Opowieści znad brzegów rzek* weszło na stałe do kultury chińskiej. Por. też przypis 4.

²²⁰ Rok 1920.